

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Rudolphi Goclenii Exercitationes et disputationes ethicae & politicae

Goclenius, Rudolph

Marpurgi Cattorum, 1601

Aphorismi primi libri ethicorum arist. ad Nicomachum, thesibus
comprehensi

[urn:nbn:de:bsz:31-109121](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109121)

ETHICA.

& Physicus & Ethicus. Sic historicus: Sic eloquens seu orator perfectus.

34. Theologia Christiana, quæ *deinde* est, finibus philosophiæ non continetur, et si & logicæ & reales disciplinæ (ideoq; philosophia) ei inserviant & famulentur.

APHORISMI PRIMI
LIBRI ETHICORVM ARIST.

ad Nicomachum, Theſibus comprehenſi.

PRÆSIDE

RODOLPHO COCLENIO.

DISPUTATIO I.

RISTOTELIS ad Nicomachum

Philosophia Præctica seu moralis

10. libris traditur, ita, ut fiat pro-

gressio à fine ad ea quæ ad consequendum finem pertinent.

2. Primus liber est de summo bono seu beatitudine hominis Politica.

3. Constat Proœmio & tractatione,

4. Proœmium tanquam *proœmion* ad su- Cap. 2

turam disputationem habet quatuor quæstiones: Prima est: An sit aliquod summum bonum hominis. Conclusio est affirmativa.

A 3

Secun-

6 DISPUTATIONES

- Cap. 2. 5. Secunda est: Cujus doctrinæ sit illud explicare: Respondetur Politicæ.
- Cap. 3. 6. Tertia est: Qua ratione docendum: Respondetur probabiliter ferè.
7. Quarta est, quis sit Idoneus auditor Ethicæ, quis ineptus: Respondetur: is est auditor & iudex Politicæ disciplinæ germanus, qui & actionum humanarum, quæ singulares sunt, est peritus, ut præcepta possit ad usum revocare: & vagos & inconstantes appetitus animi rationi obediens efficit: Ineptus seu non idoneus contra.
8. Sequitur tractatio ipsa primò *ἠθικῶς* deinde *ἀνασκησιακῶς*: Illic ostenditur quid non sit, hic verò quid sit summum bonum.
- Cap. 4. 5. 6. 9. Summi boni nomen controversum non est: Omnes id vocant *ἐὶ δαιμόνιον*: sed de re ipsa controversia est, aliis aliud summum bonum constituentibus.
10. *Ἀπολαυσικόν*, exempli causa, *βίον* consequentes seu voluptuosi patrocinantur voluptati.
11. *Πολιτικὸν* seu civilibus negotiis implicati gloria & honore beatam vitam metiuntur vel virtute.
12. *Χρηματιστικόν* seu æconomicum vitæ genus amplectentes in divitiis summum bonum collocant.
13. Quibus aridet genus *βίον* *δευαρτικόν*, in

contem-

contemplatione & sciētia positū arbitrantur.

14. At neq; voluptas, neq; honos, neq; virtus, neq; divitiæ, neq; scientia, ut Ideæ contemplatio, hominis Politici beatitudo censenda est. (Hinc digressio est de ratione seu modo docendi Ethicam. Primūm τὸ ὄτι colligitur, deinde inquitur τὸ διότι.)

15. Hactenus quid non sit summū bonum, disputatum: nunc quid sit, edisserendum.

16. Definitiones hīc sunt duæ; una minus Cap. 7. exquisita, altera accuratior.

17. Minus accurata seu Hypotyposis est, εὐδαιμονία ὅτι τέλος ἀριστον καὶ τελειότατον τῶν πραγμάτων: beatitas est finis optimus & perfectissimus agendorum.

18. Itaq; εὐδαιμονία est bonum αὐτὰρ κτλ.

19. Exquisitior seu ἀναγραφή est hæc: δαιμονία ὅτι ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ: beatitas est actio animæ secundum virtutem perfectissimam in vita perfecta.

20. Cum hac sententia de beatitudine Cap. 8. aliqua ex parte aliorum opiniones congruunt, quibus virtus, voluptas, vel prospera fortuna, summum bonum esse placuit.

21. Virtutis siquidem usus & actio sine possessione & habitu ejus esse nō potest. Et summum bonum, & honestissimum est, quod est virtutis: & jucundissimum, quod est voluptatis.

A

1

22. Et

22. Et voluptas summo bono perpetuò comes adjungitur: denique fortunæ accessio necessaria est beatitudini, ut instrumentum & ornamentum; ad essentiam verò ejus non requiritur.

23. Porro ad illustrandam definitionem Aristoteleæ beatitudinis, disputantur quinque quæstiones.

Cap. 9.

24. Prima quærit de causis efficientibus beatam vitam: Respondetur, si quid à Deo donatur, profectò in primis beatitas ab eo donatur, utpote donum præstantissimum.

25. Verùm proxima causa ejus est doctrina & exercitatio: seu beatitas humanis studiis acquiritur, non verò fortuitò.

26. Ac licet dicatur cœlitus à Deo ad homines demissa non esse, tamen est res maximè divina, & summè admiranda.

27. Secunda quæstio, quæ prioris est confestarium, est de subjecto beatitatis: Qui dicuntur beati? Respondetur: Beati non dicuntur, qui virtutè nec discere, nec exercere possunt. Nullum igitur ex brutis animantibus est beatum appellandum, nec hominum quisquam in pueritia propriè dicitur beatus, nisi propter spem, quam concipimus, bonam, de pueri bona indole, Spes tamen est incerta. Sed si summum bonum habent, quorum perfecta est virtus, & consummata vita,

28. Ter-

28. Tertia est: sitné aliquis beatus appellandus, dum vivit, & recténe Solon affirmet, ante finem vitæ neminem beatum appellandum? Respondetur contra Solonem: *Cap. 10.* Beatos appellamus, ante obitum etiam, eos, qui virtutes colunt, in iisq; colendis perseverant.

29. Quarta quæstio est: An vivorum casus pertineant ad mortuos? Responderur, quæcunque mortuorum filiis & amicis eveniunt, sive bona sive mala, spectant quidem ad mortuos, sed non sunt tanta, ut mortui statum immutent, ut videlicet ex beato miserum, & ex misero beatum reddant. *Cap. 11.*

30. Quinta est de dignitate beatitudinis: *Cap. 12.* Utrum beatitudo est potius bonum τιμιον honorabile, quàm ετιμωτερον laudabile? Prius affirmatur.

31. Hactenus finis vitæ practicæ expositus est. Deinceps de causis, quæ ad finem consequendum faciunt, in primisq; de forma beatæ vitæ differendum.

DISPUTATIO II.

DE VIRTUTE MORALI.

CUM primo libro de fine vitæ practicæ *Cap. 1.* actum sit, ratio doctrinæ postulat, ut deinceps de modo acquirendi finis explicetur,

A S plicetur,

plicetur, videlicet de virtute *ἡθική*, cūm generatim, tum speciatim.

2. Generatim primūm de efficiente & objecto, deinde de natura essentiaq; virtutis.

3. De efficiente, virtus moralis seu ethica potissimūm comparatur *ἔθους*, id est, consuetudine seu more, unde & nomen duxit.

4. Itaque nobis naturā non ingeneratur. (Quod & de virtute mentis seu rationis verum est.)

5. Neq; tamen *παρὰ φύσιν*, id est, præter naturam advenit, sed est in nobis naturalis *διὰ φύσιν*, qua possumus virtutes per longam consuetudinem suscipere.

Cap. 2.

6. Eequomodo verò, seu ex quibus causis virtus consuetudine seu actionibus assiduis acquiritur?

7. Primūm rectæ rationi convenienter agere, omnium virtutum est seminarium. Deinde actiones in virtute tum acquirenda, tum acquisita exercenda nituntur mediocritate, seu certa quadam moderatione, qua ab extremis excessu & defectu recedunt.

8. Ac ut virtus excessu & defectu interit: ita à mediocritate procreatur, augetur, conservatur.

Resp. 3.

9. Sed actiones, quibus virtutem acquirimus, cūm similes sint re ipsa iis, quæ à virtutis habitu proficiuntur, & per quas virtus jam
adepta

adepta exercetur: (quemadmodū enim à voluptatibus abstinendo fit temperans, ita temperans factus abstinere) tamen etiam differunt ab his: illæ enim conjunctam habent semper voluptatem solidam & sincerā, hæ verò non. Nondum temperans factus abstinere cum dolore, factus verò abstinere cum voluptate.

10. Tertio magni refert ad virtutis habitum acquirendum, quibus voluptatibus ac doloribus quis jam inde à puero assuescat vel dolere vel gaudere.

11. In voluptatibus autem & doloribus moderandis virtus Ethica versatur: & hoc universale virtutum & vitiorum objectum est.

12. Contraveniat hinc aliquis. Temperanter agendo temperantes effici, inquis. At verisimile est eum qui temperanter agit, jam temperantem esse, & habitum perfectum possidere, non autem acquirere. Quemadmodum enim qui Grammaticorum officio funguntur, Grammatici sunt: sic qui temperantium munia obeunt, temperantes sunt. Eadem enim est ratio virtutum & artium.

13. Respondetur: qui Grammaticorum munere funguntur, Grammatici absolute non sunt dicendi, sed ii tantum, qui ex arte id præstant. Pari itaque ratione non quivis qui temperate agunt, temperantes illico erunt, sed illi tantum, qui ex habitu temperantiæ operantur.

Cap. 4

rantur, seu, ut temperantes solent, nimirum scientes, volentes, & constantes.

14. Tria enim omninò requiruntur ad hoc, ut quid ex virtute geratur ab aliquo.

15. Primum ut sciens, deinde ut volens, tertio ut firmo & stabili animo agar,

16. Ex præcedentibus *πείρασμα* est hoc: Cum crebris exercitiis, illisq; mediocribus, acquiratur virtus, absurdum est, quosdam egregie de virtutibus disputare, nihil verò eorum, quæ noverunt, moribus exprimere,

17. Hi similes sunt ægrotis, qui diligentes medicos audiunt, nec tamen obtemperant,

18. Ut enim horum corpus minimè sanatur, ita nec animus eorum virtutibus excolitur.

Cap. 5. 19. Haecenus de efficiente & objecto, nunc de essentia virtutis.

20. Virtus moralis est *ἔξις ποσειστικὴ*, ἐν μεσότητι τῆ πρὸς ἡμᾶς, ἀεικλήν λόγῳ καὶ ὡς ἀνθρώπου δέειπεν, est habitus electivus in ea mediocritate positus, quæ ad nos refertur, rectaq; prudentiæ ratione est definita.

21. Virtutem esse *ἔξιν* probatur: Si virtus in animo est, vel est *πάθος*, vel *δύναμις*, vel *ἔξις*. At neq; *πάθος* neq; *δύναμις*. Relinquitur igitur esse *ἔξιν*.

22. Genus est *ἔξις*, id est, habitus. Et quidem est virtus habitus bonus, sed hæc differentia,

rentia, cū non exprimat, in efficiente & forma intelligitur.

23. *Ἡ εἰσαμένη λόγῳ, ὡς ἀνθρώπῳ. ὁ δέιστος, dif. Cap. 6.*
ferentia est ab efficiente causa sumpta.

24. Forma virtutis est mediocritas *πρὸς ἡμᾶς*, id est, ad nos relata.

25. Virtus scilicet est medii & perfecti indagatrix, & actiones ejus circa medium versantur.

26. Intellige autem primò medium duplex esse: Rei, & rationis, seu quò ad nos. Illud est *κατὰ ἀναλογίαν ἀειδμηπλιώ*: hoc verò *κατὰ γεωμετρικῶ*.

27. Secundò: Medium hic dici respectu extremorum vitiosorum.

28. Hæc extrema autem considerantur vel in specie, vel in genere.

29. In specie, prout vel excedunt medium, vel ab eodem deficiunt. Hac igitur ratione in definitione dictum est, virtutem esse habitum, in mediocritate positum: In genere verò, quoniam in eo conveniunt, quod sunt vitiosa, & eadem ratione virtuti adversantur. Ita virtus erit extremitas, hoc est, summum quid & perfectissimum: & contrà vitium infimum quid & imperfectissimum.

30. Tertid, quædam actiones & perturbationes, in quibus vitia & virtutes versantur (ut adulterium & inedia) medium non recipiunt,

piunt, ut quæ per se malæ sunt.

31. Quædam recipiunt, ut quæ per se malæ non sunt, sed respectu circumstantiarum vel rectè vel secus fieri dicuntur.

32. Rectè quidem, si medium observetur, quoad nos.

33. Non rectè, si à medio aberrent.

Cap. 7.

34. Mediocritas hæcenus in genere declarata est, nunc eadem in specie, hoc est, in singulis virtutibus ostenditur, sequente διαγράφη, quæ ostendit quamlibet virtutem ut medium inter duo extrema vitiosa consistere.

XXXV.

ἔλλειψις.

μεσότης.

ὑπερβολή.

φόβος

ἀνδρεία

δάρσος

metus, timiditas, ignavia

fortitudo.

audacia.

ἀναιδιότης

σωφροσύνη

ἀκολασία

stupiditas.

temperantia.

intemperantia.

ἀνελευθερία

ἐλευθεριότης

ἀσωτία

illiberalitas.

liberalitas.

prodigalitas.

μικροπρέπεια

μεγαλοπρέπεια

ἀπτερχαλία

parvificentia.

magnificentia.

βαυανσία

nimius luxus, & profusa largitio.

μικροψυχία

μεγαλοψυχία

χαυνότης

parvus pulchritudo; animus

magnitudo animi.

elatio animi.

ἠφιλοτιμία

ὀρεξις τιμῆς δίχαια, φιλοτιμία

contemptus honoris, recta honoris cupiditas, ambitio.

ἀσχημία

ἄρρηστία	πρᾶξις	ἄρρηστὸς
ira vacuitas,	manuetudo.	iracondia.
εἰρωνεία	ἀλήθεια	ἀλαζονεία
disimulatio.	veritas.	arrogantia.
ἀγροικία	ἑλληνισμός	βαυλολαχία
rusticitas.	urbanitas.	levititas.
ἀναισχυντία	αἰδώς	κατὰ πληξίς
impudentia.	verecundia.	rusticus pudor.
δυσκολία	φιλία	κολακεία
morositas.	amicitia.	adulatio, assentatio.
ἔπιχαρεια	Νέμεσις	φθόνος
malevolentia.	indignatio.	invidia.
ἕλαττον	ἴσον	πλεον
minus.	aequale, iustitia.	plus.

Ex his autem propriè virtutes non sunt, sed animi affectiones: verecundia, Nemesis & amicitia.

36. Caterùm opponitur medium extre- Cap. 7
mis. Extrema verò & ipsi medio, & inter se.

37. Magis tamen extrema inter se pugnant, quàm cum virtutibus, ut prodigus opponitur & avaro & liberali, magis tamen illi, quàm huic.

38. Defectus aliquando magis quàm excessus pugnat cum medio, ut timiditas magis quàm audacia cum fortitudine.

39. Aliquando contrà, excessus magis quàm defectus, ut ἀκολασία seu intemperantia magis quàm nimia abstinentia cum temperantia pugnat.

40. Itaq;

Cap. 9.

εινανεφα-
λαιωσις
corum, quæ
huc usq; di-
cta sunt.

40. Itaq; (confectarium enim è dictis hoc est, & tanquam corollarium) virtutis iter tenere, seu medium assequi, veluti circuli centrum invenire difficilimum est.

41. Satis dictum est, virtutem moralem esse mediocritatem, & quo modo sit: & quidem mediocritatem esse inter duo vitia, id est, nimium & parū, eamq; talem esse propterea, quòd indagatrix sit modi ejus, qui in actionibus & perturbationibus reperitur.

42. Præceptis tamen sequentibus instructi, ad mediocritatem commodiùs pervenire, seu medium tenere possumus.

43. I. Longiùs discedendum ab extremo, quod cum virtute magis pugnat.

44. II. Considerandum, ad quæ vitia magis simus proclives, ut in contrarium vitium plus declinemus: sicut & curva ligna fiunt recta, si in oppositam partem flectantur.

45. III. Voluptates in primis moderari, aut etiam iis nuncium remittere oportet. Quemadmodum Antenor, & reliqui Seniores Trojani Helenam, quamvis pulcherrimam, judicabant domum esse remittendam, seu Græcis reddendam.

DISPUTATIO III.

DE ACTIONIBVS VOLUNTARIIS & INVOLUNTARIIS.

EXPLI.

Explicato potissimum genere & forma virtutis: deinceps tertii libri priore parte, differentia generica, seu particula definitionis, *παραερετικόν*, (electivum) declaratur; & per *ἀνακεφαλαίωσιν* succinctam repetuntur, quæ in genere eousq; de virtute dicta sunt. Posteriore verò parte specierum virtutis explicatio incoatur. Nos, hac relicta aliis, de priore differemus.

2. Genus *παραερεσίας*, id est, electionis *ἐκλεκτικόν* (voluntarium,) quid sit, è contrario *ἀκυσίφον* (involuntario) cognoscitur.

3. Involuntarium est, quod vi aut imprudentia fit.

4. *Βίαιον* seu *τῆ βία γινόμενον*, id est, violentum, seu quod fit vi, est cujus causa extrinsecus accedit ita, ut ad eam nihil conferat agens aut patiens: ut si navis ad scopulos ventis impellatur. Item: Si quis manibus pedibusq; ligatus trahat, quemadmodum martyres quosdam ad aras idolorum gestatos fuisse legimus.

5. *Ἀποεία* hic oritur: Sintrè voluntariæ, an involuntariæ, seu violentæ actiones, quæ *διὰ φόβον κακῶν μαιζόνων*, (metu majorum malorum,) aut *διὰ καλὸν π* (honesti causa) fiunt? ut: Si quis se objiciat periculo ad liberos suos tuendos; aut promittat latroni mille aureos, ut vitam redimat: aut bona sua ejiciat in mare, ut vitæ naufragium.

B

6. Re-

6. Respondetur, esse mixtas seu medias, sed voluntariis similiores, seu esse secundum quid, non simpliciter voluntarias; & quidem magis voluntarias, quàm involuntarias, & violentas.

7. Ita βίαιον, id est, violentum, vel absolutè est, quod definitis, cujus principium extragentem est, vel patientem, ita ut is nihil ad id conferat; vel secundum quid, quod sit vi externa, seu necessitate impellente ira, ut, pro ratione præsentis temporis, αἰρετόν, id est, eligibile sit, voluntate hoc potius, quam illa deligente.

8. Cum τῷ ἐκνήσῃ adjuncta sit laus vel vituperatio: τὸ ἀκρίστον verò comiterur venia & misericordia, laudentur mixtæ an vituperentur, in quæstionem venit.

9. Respond. Mixtæ actiones vel passiones, si spectetur electio, propter hanc, modò laudem merentur (ut cum propter majus bonum, minus malum fecisti, aut passus es:) Modò vituperium: si propter minus bonum, majus malum feceris vel pertuleris. Sin necessitas ipsa consideretur, propter hanc, modò merentur veniam; ut si quid turpe feceris, (exempli causa, cum falsum confessus sis) tormentis coactus: Modò nullam: si quid extremè turpe perpetraveris, cum potius mors oppetenda, quàm tale quid committendum sit.

10. Quæritur præterea: sintne violenta facta dicenda, quæ fiunt propter voluptatem.
11. Respon. autem est, esse voluntaria seu spontanea.
12. *Ακόντων δὲ ἀγνοίαν*, id est, involuntariū per ignorantiam est, cujus principium est ignorantia singularum rerum; ut circumstantiarum maximè principalium; comes verò pœnitentia. Hic *ἀκόντων*, id est, invitus, fecit agens.
13. Quando verò facti pœnitudo non sequitur: actio per ignorantiam, *μη ἐκόντων* (non voluntaria) appellatur. Hic *μη ἐκόντων*, non volens, agens fecit, respectu voluntatis præcedentis: Respectu verò subsequentis *μη ἀκόντων* id est, non invitus.
14. Differunt autem ignorantem agere, & propter seu per ignorantiam agere.
15. Ignorans agit, qui vel affectu aliquo, sive is sit animi (ut ira, invidia) sive corporis, (ut morbus, ebrietas) perturbatus, vel habitu vitioso inductus agit mala. Ignorans peccat, iratus, maniacus, ebrius, improbus. Iratus per iram: maniacus per maniam: ebrius per ebrietatem: improbus per improbitatem. Nullus autem horum per ignorantiam. Id est, ebrietatis, iræ, manix, improbitatis, adjunctum, seu comes est ignorantia, non causa.
16. Cùm verò dicitur aliquis per ignorantiam agere, ignorantia est facti causa.

B 1

17. Ex

17. Ex his intelligitur (siquidem contrariorum sunt contrariae definitiones) quid sit voluntarium seu spontaneum, videlicet id, cuius principium est in sciente singularia, in quibus actio versatur, id est, in quo concurrunt intellectus & libera voluntas.

18. Id principium internum est ratio vel appetitus.

19. Facta igitur, quae διὰ θυμὸν ἢ ἐπιθυμίαν fiunt, id est, per iram, vel cupiditatem, non sunt proprie ἀνώσια & violenta, sed ἐνώσια.

Cap. 2.

20. Exposito ἐκείνω: sequitur de ipsa προαιρέσει seu electione.

21. Haec neque est ἐπιθυμία cupiditas, neque θυμὸς, ira, neque βέλησις, voluntas, neque δόξα, opinio.

22. Sed est ἐκείνω προαιρετικὸν, voluntarium praecedente deliberatione: sic & προαιρετικὸν definitur: cuius notatio est πρὸς ἐπιφαναιρέτων, id est, pra aliis electum.

Cap. 3.

23. Hinc quaeritur de materia subiecta deliberationi seu consultationi & electioni. Utrum in deliberationem cadant omnia, an de quibusdam non capiatur consilium? Utrum electio sit omnium an certorum?

24. Non cadunt in deliberationem: De quibus stultus vel insanus deliberat: Aeterna & quae semper eodem modo eveniunt: Quae alias aliter eveniunt in natura: quo in genere sunt

sunt siccitates & imbres: Fortuita: qualis est inventio thesauri: Quæ per nos fieri nequeunt: Artes & scientiæ, quæ sunt seipfis contentæ: Fines certò definiti: Singularia, seu quæ sensuum iudicio subjiciuntur.

25. Contrà in deliberationem cadunt: De quibus solent, qui sana mente sunt, consultare: Quæ sunt in nostra potestate, seu à nobis fieri possunt, non semper eodem modo: Ut quæ ab artibus minus certis proficiuntur: Item ea, quæ ad fines pertinent, atque conducunt; & quæ sub rationis examen cadunt.

26. Porro et si βουλευτὸν, id est, quod deliberatur: & προαιρετὸν, id est, quod eligitur, genere ἐκκοίω conveniunt: tamen differunt ut confusum & distinctum, definitum & indefinitum, perfectum & imperfectum.

27. Βουλευτὸν est id, de quo consilium capitur: προαιρετὸν de quo consilium captum est; Seu quod post deliberationem aliis præferimus.

28. Itaque βούλευσις prior, προαιρέσις posterior est.

29. Electio igitur est appetitio eorum, quæ sunt in nostra potestate, cùm antegressa est deliberatio.

30. Quæritur porro, voluntati & deliberationi quis propositus sit finis? Cap. 4

31. Respondetur. Finis, quem cupimus assequi, per se simpliciter & verè bonum esse dicij;

diciq; potest. Respectu autem nostri, qui de eo iudicamus, non simpliciter, sed opinione nostra bonum est.

32. Sed observato interim hoc discrimine: Viri boni id, quod verè bonum est, bonum etiam opinantur. Mali verò propter vitiosum habitum id, quod malum est, bonum esse credunt.

Cap. 5.

33. Queritur ultimò de iis, quæ ad finem tendunt, id est, actionibus virtutum & vitiorum, an hæ sunt *αγαθὰ*?

34. Concluditur esse eas in nostra potestate; earum principia in nobis sita, videlicet iudicium & voluntatem, hoc est, nos volentes vel bonos vel malos esse.

35. Reliquum est *πρόβλημα*. Quomodo, seu quo discrimine, in & habitibus & actionibus spontaneum reperiatur.

36. Respondetur: Actiones sunt spontaneæ, seu voluntariæ, quia à principio ad finem usq; *ἐφ' ἡμῶν*, id est, in nostra potestate sunt. Habitus verò sunt spontanei, quia illorum principium tantum est in nostra potestate.

37. Hactenus de iis, quæ communia sunt virtutum omnium: consequens nunc est, ut de virtute in specie agatur.

DISPUTATIO III.
DE FORTITVDINE.

EXPLI-

EXPLICATIONEM virtutis Ethicæ generalem sequitur specialis & distinctior. Cap. 6. 7. 8. 9.

1. Virtus Ethicæ aut refertur ad habentem, cujus animum perficit; aut alios in communi vita respicit.

3. Quæ refertur ad habentem, versatur circa ea objecta, quæ in recipiente possunt vel excitare φόβον aut δαίμονας, id est, timorem aut confidentiam: vel parere voluptatem aut dolorem.

4. Prior illa dicitur *Fortitudo*.

5. φόβος est terror, qui in animo interius ex objecto formidabili excitatur, seu est expectatio mali, ut δαίμονας est confidentia à δαίμονας, id est, iis, quæ nos faciunt confidere, excitata.

6. φοβερόν autem, id est, formidabile, est, quicquid est malum, ut infamia, paupertas, morbus, solitudo, vulnera.

7. Fortitudo autem versatur præcipuè circa ea terribilia, seu mala, quæ omnium sunt gravissima & maxima, ut est mors.

8. Ac quidem non circa quamlibet mortem versatur, sed pulcherrimam & honestissimam, qualis est, quæ pro patria oppetitur, quæ honestissima præmia consequitur.

9. Cum igitur quis naufragio in mari, vel morbo in lecto perit, circa hoc genus mortis fortitudo propriè non versatur, etsi vir fortis.

B ← tis.

ris, cum sibi ita moriendum videt, quod fata ferunt, magno praesentiq; animo sustinet.

10. Ceterum *κολοσά* duplicia sunt, quaedam *ὑπὲρ ἀνθρώπων*, id est, tanta, ut animi humani constantiam superent, omnesq; terreant, ut terrae motus, fulmina: Quaedam verò *ὑπὸ ἀνθρώπων*, id est, talia, ut ab homine sustineri possint, quae aliis quidem leviora, aliis graviora videntur. In quibus quidem posterioribus vir fortis munere suo fungitur.

Forraa &
finis.

11. Qui quidem pericula metuit, honesta tamen subit ac perfert, quando, ubi, & quemadmodum oportet ex rectae rationis praescripto, ut modum non excedat, idq; honestatis causa.

Extrema.

12. Qui contra in periculis modum excedit, aut metuendo deficit, ac prorsus non terretur, qui dici posset *ἀφοβός* & insanus, aut confidendo modum excedit, qui audax dicitur: qui licet praeseferat aliquam fortitudinem, & ad prima pericula satis viriliter gestiat: ea tamen si creverint sustinere non audeat.

13. Qui verò in periculis constitutus confidendo deficit, metuendo autem modum excedit, timidus dicitur.

14. Timidus (ut conferamus fortitudinem cum vitulis) omni ferè spe destitutus est, cum omnia metuat: fortis verò bona spe plenus est, cum ubiq; pro ratione confidat.

15. Audax

15. Audax præceps est ante periculum, ac in periculo tardus: fortis verò & ante periculum & in periculo est alacris, constans & acer.

16. Vitia denique, ut & hæc inter se conferamus *ἐν τοῖς φοβεροῖς*, sive *ἐν ταῖς λύπαις*, quæ ab istis inferuntur, longè sunt evidentiora (sive excedant sive deficient) quàm *ἐν τοῖς δαρπαλέοις*.

17. Fortitudo igitur est virtus, quæ servat eam mediocritatem inter pavores & audaciam, quam recta ratio præscripsit. Seu: est mediocritas circa ea, quæ in extremis, ut bellicis periculis, aut fiduciam, aut metum afferunt, quæ ipsa subit & perfert.

18. Ex præcedentibus patet, eos, qui sibi ipsis consciscunt mortem, non esse fortes, sed timidos. Moriuntur enim non ob honestatem, sed ex animi mollietate, quia molestiam aliquam devorare & percoquere non possunt.

19. Caterùm multos invenias, qui in bellis pericula subeunt, eoq; nomine fortes habentur, sed verè fortes non sunt.

20. In his primò sunt, qui excitantur ad subeunda pericula præmiis & pœnis lege decretis.

Quinq; species non veræ fortitudinis.

21. Secundò, qui adeunt pericula, quòd experientiam habeant rei militaris, & armorum usu valeant. Hi primis sunt deteriores & inferiores.

B 5

feriores.

feriores. Milites igitur mercenarii non sunt verè fortes.

22. Tertio, qui in prælia extruduntur ab ira & cupiditate.

23. Quarto, qui *εὐλαπίζα*, id est, bona spe ad subeunda pericula incitantur, ut solent ii, qui aliquoties permultos vicerunt, ideoque confidunt se deinde fore superiores.

24. Quinto, qui ignorant periculi magnitudinem, ut si qui existiment, se pugnuros cum hostibus ac copiis apparatus inferioribus, & iccirco fidenti animo sint præditi, quos quidem minimè omnium fortes dixerimus.

25. Ad extremum. Cùm objectum fortitudinis sit duplex, videlicet, τὰ δειψαλέα & τὰ φοβερά, ea magis tamen circa terribilia, quàm circa ea, quæ fiduciam afferant, exercetur.

An fortitudo sit virtus in iucunda?

26. Hinc oritur quæstio: Si fortitudo circa τὰ φοβερά potissimum occupatur, non iucunda, sed molestiæ & doloris plena erit. Atqui putabam omni virtuti esse comitem voluptatem.

27. Responsio est: Si finem spectes fortitudinis, actiones iucundæ sunt. Sin consideres ea, quæ ad finem pertinent, tantis abundat molestiis, ut, quicquid in fine est voluptatis, à dolore præcedente videatur obscurari ac propè deleri: Sunt enim suscipienda vulnera, & vita eam morte commutanda.

28. Et

28. Et sanè vir fortis mortem timet, & quidem eò gravius fert, quò pluribus & majoribus bonis scit se ornatù, quibus per mortem exuitur, quoniam illi, qui non sunt verè fortes, neq; virtutibus excellunt, mortem non valdè perhorrescunt; & minus molestè ferunt, cùm nullis bonis se privari sciant. Atq; hæc causa est, cur milites mercenarii, etsi minus fortes sint, tamen boni sint milites.

29. Cùm autem propter mortem & vulnera vir fortis etiam doleat, tamen fortitudine est præditus, imò quò magis dolet, & gravius fert, eò fortior habendus est, cùm constantissimè perferat.

DISPUTATIO V.
DE TEMPERANTIA.

Fortitudinem, quæ est in virtute animi *σοφροσύνης*, sequuntur virtutes, quæ versantur in iis subjectis, quæ voluptatem pariunt, dolorémve, vel in corpore, vel in animo. Cap. 10.

1. In voluptatum corporis moderatione cernitur temperantia, de hac præsentis disputatione nobis agere opus est.

3. Temperantia est *μεσότης πρὸς τὸν πόθον καὶ τὴν πῶν*, id est, mediocritas circa voluptatem & dolorem eum, qui ex rei jucundæ privatione existit.

4. Non

4. Non autem versatur hæc virtus circa quaslibet voluptates.

5. Sciendum itaq; est voluptates esse ψυχικές, vel σωματικές.

6. Circa ψυχικές, id est, animi voluptates, ut, quæ percipiuntur ex honoribus, aut doctrina, ex conversatione, & colloquio hominum, ex acquisitione opum, & amicorum prosperitate, non versatur, sed circa σωματικές, (corporeas) seu αἰσθητικές, non autem eas omnes, sed aliquas.

7. Non enim occupatur circa eas, quæ percipiuntur ex visu, auditu, olfactu, nisi per accidens tantum.

8. Sed circa eas, quæ percipiuntur ex gustu, & tactu, quæ nobis cum brutis sunt communes.

9. Circa illas autem minus principaliter, & secundariò, circa has verò principaliter, & primariò: nec tamen quaslibet, sed eas tantum, quas tactu duarum partium corporis percipimus, nempe, linguæ, gutturisq; & pudendorum, id est, circa voluptates eduliorum, & potuam, & venereorum.

10. Harum voluptatum cupiditates quædam communes sunt, quædam propriæ: communes sunt, quibus omnes tenemur naturæ instinctu, itaq; naturales dici possunt, qualis est appetitus cibi, potus, & veneris.

11. Pro-

11. Propriæ sunt, quæ privata consuetudine parantur, ideoq; dici possunt ascititiæ, ut cupiditas certi cibi, vel potus, certæq; Veneris.

12. In prioribus quidem pauci peccant, ac in uno tantum, eo nimirum, quod est nimum. Hi dicuntur *γαστριμαρξοι*, quia ventri ad insaniam usq; indulgent: Lurcones, comedones, heluones, ventres: (*Ασώτως*, id est, profusos seu effusos, qui dicuntur ab *α* & *σώζειν*, quod nihil sibi servent, liberalibus opponimus.)

13. In posterioribus verò peccatur variè à multis, ideoq; circa eas maxime propriè temperantia suo munere fungitur.

14. *Ὁ νησιόδοτος*, seu stupidus verò voluptates universas, tam honestas, quàm turpes, tam salubres, quàm noxias, quasi surdis auribus præterit.

15. Cum autem voluptas vitæ humanæ penitus sit insita, talis admodum rarus est, & si præter omnem rationem hoc faciat, saxum potius, vel truncus erit, quàm homo, sin verò cum ratione, potius Deus aliquis erit, quàm homo. Huc pertinet versiculus:

Aut Deus est, aut truncus iners, qui nescit amare.

16. Contrà in talibus mores temperantis sunt, quod turpibus, quibus intemperans ad eò capitur, non modò non gaudet, sed etiam offenditur, honestis verò ita fruitur, ut circumstantiarum habeat rationem, siq; illis ca-

rerè oporteat, non admodum curet, in primis autem concupiscit, quæ ad corporis sanitatem & robur congruunt: inter reliquas voluptates, quæ mediæ sunt, id est, honestæ, eas appetendo rectè, moderatè persequitur: turpes verò appetendo non rectè, ita persequitur, ne honestis voluptatibus impedimentum aliquid afferant, nec rem familiarem, nec valetudinem, nec conscientiam lædant.

17. Reliquæ sunt tres quæstiones: Prima, quomodo proprium objectum temperantiæ possit esse dolor voluptati oppositus, cum fortitudo etiã circa dolorem versetur: τὸ φοβερὸν enim sunt λυπηρὰ, id est, quæ metum incutiunt, afferunt dolorem: Altera, utrum intemperans magis spontè agat, quàm timidus. Cui annexa est hæc: utrum turpius vitium sit intemperantia, an timiditas? Ultima quæstio est de nomine ἀκολασία, cui conveniat propriè, cui tropicè.

18. De prima responderetur: & fortitudo & temperantia versatur circa λυπῆς (dolores) diversa ratione; fortitudo quidem, quoniam in illis non despondebit animum: timiditas, quoniam ne expectationem quidem dolorum feret, tantum abest, ut perferat præsentibus: temperantia verò circa dolores versatur, quatenus afficiunt corpus, & quatenus illa voluptatum absentiam vel contemnit omninò,
vel

ve ea non moveretur ultra honestatis limites: intemperantia verò, quia ob absentiam voluptatum magis, quàm decet, contristatur.

19. De secunda respondetur, intemperantiam esse magis voluntariam, quàm timiditatem, itaq; turpius vitium esse.

20. De ultima respondetur ἀκολασίαν videri proptiè convenire perversitati puerorum male educatorum, quòd castigatio, quæ adhibenda fuerat, in illis sit neglecta. Tropicè igitur convenit in intemperantiam.

21. Ac non minus, quàm puer, nostra cupiditas à ratione castiganda est.

DISPUTATIO VI.

DE LIBERALITATE ET MAGNIFICENTIA.

AD HUC de duabus virtutibus Ethicis, Cap. 11.
Fortitudine & Temperantia, disputatum est: quarum illa versatur circa ea objecta quæ confidentiam aut timorem excitare possunt ἐν θυμῷ & ἰσχύϊ animi vi: hæc verò circa ea quæ voluptatem dolorémve pariunt in corpore: proximum est ut de iis virtutibus disseratur, quæ versantur in iis objectis quæ voluptatem dolorémve pariunt in animo.

1. Tria autem sunt objecta, pecuniæ, honores, conversatio: pecuniæ quidem vel parvæ aut certè mediocres, vel magnæ.

DISPUTATIONES

3. In illis quidem versatur liberalitas, virtus quæ mediocritatem tenet in dandis accipiendisq; pecuniis.

4. Nomine χρημάτων seu pecuniæ intelliguntur omnia ea quæ æstimantur nummo, ut sunt agri, metalla, pecora, domus. Operæ etiam sunt loco pecuniæ.

5. In pecuniis ratio habetur tum χησιως, id est, usus, qui positus ἐν δωσάνη, id est, sumptu, & δόσει, id est, largitione: tum κησιως, id est, possessionis, quæ consistit ἐν λήσει, id est, acceptione eorum, quæ non habes, & φυλακῆ, id est, custodia eorum quæ habes.

6. Liberalitas autem magis versatur & cernitur in χησει quàm κησει, id est, in dādis quàm accipiendis pecuniis.

7. Quod autem ad χησιν attinet, dabit liberalis, & sumptus faciet honestatis gratia.

8. Et quidem rectè dabit diligenter omnibus circumstantiis perpensis.

9. Deniq; dabit cum voluptate.

10. Itaq; qui neq; honesti causa dat, neque rectè neq; cum voluptate, non dicatur liberalis.

11. Quod ad κησιν attinet, si λήσει spectes, accipiet unde oportet, scilicet ex suis bonis, eorumq; fructibus (de te largitor puer) non peret nec procax erit: si φυλακῆ spectes, tum pecunias suas curabit tanquam instrumenta beneficentæ.

Quibus,
quantum
quando,
quomodo,
ubi dare o-
porteat.

Corollarium.

Hinc vulgò
dicitur: bo-
nus Servati-
us præstare
potest se bo-
nifacium.

neficientia: tum verò in dando modum ita superabit, ut sibi ferè pauciora relinquere videatur. (Hinc intelligitur liberalitati servire Parsimoniam seu frugalitatē: quæ virtus proprias res custodit & utiliter collocat.)

12. Quæstiones hinc oriuntur quatuor: duæ priores ad *ῥῆσιν*, & totidem posteriores ad *κῆσιν* respicientes.

13. Prima est: An qui multa dat liberalior sit eo qui pauca dat? Resp. Interdum qui dat pauca liberalior est eo, qui dat multa, cum

14. Secunda est: An qui divitias labore suo pepererunt, sint iis liberaliores, qui ab aliis partas acquisiverunt, utpote donatione vel hæreditate? Resp. Il qui ab aliis acceperunt sunt liberaliores, cum eis non constiterint sudore, & fortè paupertatem non sint experti.

15. Tertia: An liberalis possit evadere dives? Resp. Liberalis dives fieri nequit, cum non adhibeat diligentiam ut sit pecuniosus.

16. Quarta: An liberalis quibuslibet erogat? Resp. Liberalis habet rationem personarum, quibus largiatur, nec in quosvis est beneficus, nec quolibet tempore & loco, alioquin erit *δωροφ*, id est, prodigus, suas nimirum res absumendo.

17. Hinc incidit alia quæstio, an reges appellandi

Unde magis commendatur à Christo ege-
na vidua, quæ duo minuta *ἄρα* in gazophylacium iniecit, quam omnes Scribæ & Pharisæi, qui *ἀνάπλα* dederunt *μύσιν* nera,

pellandi sint prodigi seu ἄσσοι, cū modum excedunt? Resp. Βάναυοι potius appellandi erunt quā ἄσσοι. Nam ἄσσοι ii dicuntur, qui nimis largitionibus rem suam familiarem absumunt. Regum verò copiarū & opes, quas maximas habent, non possunt illis largitionibus & sumptibus exhauriri.

18. Sed ut ad liberalitatis adjunctum redeamus: primū liberalis non tantū ex δόσει, sed etiam λήσει voluptatem percipit, ex illa quidem primò & per se, ex hac verò per accidens & propter aliud.

19. Deinde dolorem percipit ex contrario, nimirum ex δόσει indecenti: itaq; agrè fert si sumptus vel inutilis factus sit: quo ipso differt à prodigo: vel utilis factus non sit, quo ipso differt ab illiberali. Qui magis pugnat cum liberali, quā prodigus.

Confectum

20. Itaq; posterior hic dolor longè gravior est priori.

21. Porro cū liberalitas mediocritatem observet, inter extrema eam servet necesse est: ea sunt ἀσωτία profusio, & ἀνελευθερία illiberalitas: quæ in actionibus vitiosis cernuntur.

22. Actiones hæc considerantur absolutè vel respectu mediū.

23. Priorè consideratione, aliæ sunt ὑπερβάλλουσαι, id est, excedentes, quibus τὸ πλεόν, id est,

est, nimium apponitur: alix sunt ἑλλείπυσαι, id est, deficientes, quibus τὸ ἑλαττον, id est, minus quam decet additur.

24. Posteriore verò alix sunt primariae, alix secundariae: primariae sunt, à quibus fit denominatio, ita ut vitium in excessu vel defectu dicatur.

25. Secundariae sunt quae primarias sequuntur per accidens, (hinc est, quòd cum ἀσωτία vitium dicatur, tamen quoque in defectu videatur & dicatur peccare.)

26. Ἀσώτις (qui seipsum conservare nequit,) id est, prodigi primariae actiones sunt, modum excedere tum in dando tum in non accipiendo: secundaria est, minus quam decet accipere: hæc propriè ad ὑπερβολὴν reducitur.

27. Sic illiberalis actio primaria est minus quam decet dare: secundaria est plus quam oportet accipere: hæc propriè ad primariam ἑλλειψιν reducitur.

28. Ἀσωτία duplex est: una simplex, & in suo genere perfecta, quæ in dando excedit, & accipiendo deficit. Hæc rara est, neq; diu durare potest: & ἀσώτης stultus est potius quam improbus: ac multò melior quam illiberalis. Altera mixta & imperfecta, quæ composita est ἐξ ἀσωτίας, plus dando, & ex illiberalitate, plus accipiendo. Itaq; unicam tantum habet

conditionem Afortiæ, quodd nimirum omnibus absq; delectu dat.

29. Quia autem aforti seu prodigi citius benefecerint voluptatum ministris quàm viris probis, plerunq; etiam sunt intemperantes.

30. Illiberalitas incurabilis est, hoc est, difficilem curationem admittit: Itaq; longè deterior est afortia seu prodigalitate.

31. Species ejus sunt duæ, una simplex, altera composita. Simplex & perfecta est, cum actiones infra modum dare & supra modum accipere conjunctæ sunt: Composita verò seu non integra, cum actiones divelluntur. Illiberalitatis compositæ non est una species, alii enim dant infra modum, nec tamen accipiunt supra modum.

32. Hi quatenus non dant, vocantur *αλιξες* (quodd eorum manibus pecunia, ut glutino & visco adhærescat) tenaces, aridi, & sordidi.

33. Quatenus non accipiunt cum liberalibus videntur convenire, sed ipso fine differunt. Liberales enim honestatis causa non accipiunt, Illiberales verò propter alias causas: vel propter æquitatem & bonitatem quandam, ne muneribus, quæ ab aliis offeruntur, corrupti, turpe quid in alterius gratiam cogantur facere. Hunc enim prætextum avaritiæ suæ faciunt, non dare se, ne accipere ali-
quando in honestè cogantur. (Talis est cum-
nitor)

ntefector;) Vel propter metum, ne si violenter
alienas res rapuerint, ipsorum quoq; bona à
potentiori diripiantur.

34. Alii verò accipiunt supra modum om-
nia & à quibusvis,

35. Hi omnes conveniunt in *αιχοκροδία*:
(amore turpis lucri) propter lucrum enim
non reformidant subire maximum dedecus.

36. Speciatim verò quæstum faciunt & ac-
cipiunt unde non oportet, cum hominibus
conversantes, & contrahentes, seu habentes
συναλλάγματα, (contractus) quæ sunt *ἐκείσια* vel
αἰκείσια, id est, voluntaria vel involuntaria,

37. In *ἐκείσις* illiberales quæstum turpem
faciunt intercedente vel arte sordida, quales
sunt, bajuli, carnifices, vespillones: vel opera
impudica, quales sunt meretrices, lenones,
proditores: vel re aliqua per quam quæstus
fit, ut sorte parva, unde fœneratores magnum
lucrum & usuram capiunt: ut frustis, pomis:
unde adulatorum & heredipetæ magnum ali-
quid captant; & aliis parvis donis quæ quis
dat, ut magna accipiat, quæ non est benefi-
centia, sed beneficii fœneratio: aut quibus ali-
quis allectus ingens facinus committit.

38. *Αἰκείσια* sunt vel *λαθεσία*, (clandestina) ut
furtum, alea, dolus malus: aut *βίασια*, id est,
violenta, ut latrocinia. Ex his quæstus sunt il-
liberales.

39. Ad extremum ex dictis patet illiberalitatem cum medio, id est, liberalitate magis pugnare, quam ipsam profusionem: id quod vox etiam ἀνελευθερία indicat.

Cap. 2.

40. Haec tenus de Liberalitate: sequitur de huic cognata, quæ versatur circa pecunias magnas, videlicet Magnificentia.

41. Species enim ejus esse videtur, cum magnificus omnis sit liberalis, non tamen omnis liberalis magnificus.

42. Quid differat à liberalitate ostendunt tum notatio & definitio ejus: tum extrema.

43. Notatio: ὅτι μεγαλοπρέπεια δαπάνη ἀρέπται ἐν μεγάροις.

44. *Ἐν μεγάροις* seu magnitudine perpendenda est primum res, seu opus ipsum, in quod sumptus confertur: secundò circumstantiæ, ut personæ sumptus facientes, locus, tempus, modus.

45. Definitio rei est: Magnificentia est μέσην ἐν δαπανηρῶν χρημάτων ἀρέπταις, id est, virtus quæ in sumptuum magnitudine servat decorum.

46. Facit autem magnificus sumptus prolixè honestatis causa.

47. Et ex honestis magnificisq; actionibus summam percipit voluptatem.

48. Convenit cum liberali, quatenus observat μέσην ταῦτα: differat ab eo, quatenus majores & ampliores sumptus facit.

49. Quid

49. Quid si æqualem liberali sumptum faciat? Respondetur: etsi in sumptu conveniat, differt tamen operè ipso, quia pari impensa opus splendidius efficit.

50. Magnificèntia igitur quædam est in sumptu, quædam in opere ipso.

51. Δαπάνηματα seu ampli & honorati sumptus sunt vel publici vel privati: publici impenduntur in res sacras vel prophanas. In illis maximè elucet magnificèntia. Decorum autem hîc observari debet, ut non tantùm quid fiat, sed à quo fiat, perpendatur, qualis quisq; dignitatis sit aut census.

52. Ille igitur magnificus est, qui sumptus decorè potest facere, ut qui excellit opibus vel generis splendore.

53. Non verò magnificus est pauper, cùm non habeat, unde sumptus convenienter facere queat.

54. Privati sumptus fiunt vel in iis, quæ semel tantùm fiunt, ut in nuptiis: vel in iis, in quibus tota civitas vel principes ejus occupantur, ut in diebus festis & in encœniis, vel in hospitibus recipiendis & dimittendis, vel in domibus extruendis.

55. Hîc spectanda est tum gloria tum decorum.

56. Hoc petendum est primùm à personis, tum sumptus facientium, tum eorum quo-

rum gratia sumptus fiunt: secundò à tempo-
re & loco: tertio, à rebus ipsis seu operibus,
quæ sunt publica vel privata. Hic si specta-
mus sumptum, illa actio erit splendidior cu-
jus sumptus excellit, vel quantitate, vel quali-
tate & precio.

57. Sin spectemus opus illud, erit magni-
ficum, quod in suo genere est pulcherrimum
& maximum.

58. Vitia opposita magnificentia sunt ἀπε-
ροκαλία & μικροπρέπεια.

59. Απειροκαλῶς dicitur qui in rebus parvi
momenti sumptus adhibet magnos, splen-
doremq; ineptè ostentat.

60. Μικροπρεπῆς contra est, qui cum ma-
gnos sumptus sustinuerit, sæpè in exiguo de-
corum perdit, sumptusq; omnes cunctanter
facit (subinde spectans, ut quàm minimum
expandat) & semper arbitratur se plus expen-
dere quàm expendum erat.

61. Sed extrema magnificentia vitia, an-
turpitudinis & dedecoris notã subeunt? Re-
spondetur negatè, quòd nec proximis noce-
ant, nec insignem habeant deformitatem (et si
interim respectu medi sui, à quo excidère,
vituperanda sunt, Si enim virtutis comes laus
est, vitii comes erit vituperium.)

COROLLARIUM.

Quæritur: An dare & accipere sint neces-
sario

faciō & secundū esse correlativa? N. Possū enim alicui aliquid exhibere, & offerre ad accipiendum, quod tamen non accipit, sed recusat. Sic multis à Deo offertur gratia & salus, quæ tamen iis non confertur, seu ab iis non accipitur.

DISPUTATIO VII.
DE MAGNANIMITATE ET
modestia.

CUM proximè disputatum sit de Liberalitate & Magnificētia: consequens nunc est, ut de Magnanimitate & Modestia placidè conferamus.

2. Quæ quidem virtutes in honoribus appetendis fugiendisq; versantur: illa quidē in magnis, hæc verò in parvis aut mediocribus. Cap. 37
3. Magnanimus est, qui cū magnis sit dignus, magnis se dignum iudicat.
4. Objectum ejus aut est primarium, aut secundarium.
5. Primarium & proprium est honor, omnium externorum bonorum præstantissimum: Et ei opposita ignominia: Ubi honores magnos delatos à bonis, lætus suscipiet; à malis respuet: Ignominiam verò, quæ à male feriatis quibusdam ei intentatur, aspernabitur.
6. Bonum propter quod externo honore dignus

C ;

dignus

dignus est, est virtus, qua universa ferè est præditus.

7. Fungitur enim viri fortis munere, exercet liberalitatem, modestiam, humanitatem, candorem, veritatem, mansuetudinem, & mores suos ita componit, ut in omnibus gravitatem suam tueatur, quæ actiones speciatim ab Aristotele enumeratur & explicantur.

8. Magnanimitas igitur est ornamentum virtutum, & difficilis est reperit.

9. Secundarium & quodammodo improprium objectum magnanimi sunt ea bona externa, quæ non sunt maxima, ut divitiæ, magistratus, omnia deniq; ἐπιτηδεύματα, quæ quidem conferunt ad magnanimitatem seu hujus actiones promptius obeundas.

10. Hic magnanimus moderationem servat respectu honoris, propter quem reliqua expeti solent, ut rebus secundis nimia læticia non efferatur, adversis verò nimio mœrore non deficiatur.

11. Magnanimus igitur summus est, respectu honoris & meriti magnitudine: medius interim est respectu extremorum, quæ ei opponuntur.

12. Μεγαλοψύχῳ opponitur in defectu μικροψύχῳ, qui in honoribus promeritis parvo est animo: In excessu verò χαύνῳ, id est, elatus & inflatus, qui majores honores quam mereatur appetit.

13. Uterq;

13. Uterq; seipsum ignorat, χαῖν⊙ quidem majorē se esse quā est; Μικρόφυγος verò minorem falsò existimat. Ille planè stolidus est, hic verò potius ignavus quā stolidus; Er insuper χαῖν⊙ ea est animi impotentia, ut vitium suum non possit celare, sed actionibus insolentibus id omnibus planum faciat.

14. Μικροφυγία cum μεγαλοφυγία magis pugnat quā stolidia elatio.

15. Altera virtus, quæ Aristoteli est ἀνώνυμ⊙, id est, caret proprio nomine; sed per translationem dicitur Modestia, Est virtus qua mediocres honores, unde, quomodo, quando, & quantum oportet expetimus. Cap. 44

16. Hæc Liberalitati est proportionalis, id est, Ut se habet Liberalitas ad Magnificentiam; Ita se habet modestia ad magnanimitatem.

17. Extrema consideratione digna sunt, φιλοπυμία seu Ambitio, id est, nimia honoris cupiditas, & Αφιλοπυμία, id est, contemptus honoris, qui ne ex honestis quidem rebus sibi honorem vendicat.

18. Fit tamen aliquando ut ambitio & honoris contemptus in bonam partē accipiantur, pro ipsa virtute, qua σώφρων præditus est, ideoq; laudentur: Ita ambitiosus seu φιλόπυμ⊙ dicitur, qui honorū est magis appetens, quā decet: Honorum contemptor αφιλοπυμ⊙, qui non est eorū studiosior quā decet: Sed hæc ἀκμῆς sunt, COROL.

1. Ad inflatum accommodari potest verficulus;

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

2. Etsi honor inter externa bona sit præstantissimum; Eum tamen Magnanimus in parvis numerat, teste Aristotele.

3. In magnanimo quia etiam debet esse modestia; non debet esse contemptor aliorum, qui tantis bonis non sunt ornati.

4. Ταπεινός τις significat eum qui est dimisso animo: cui opponitur ὑπερήφανος, id est, superbus & ferox.

5. Ταπεινοφροσύνην virtutem verterunt humilitatem. Sed humilitas apud veteres Latinos nomen virtutis non est.

6. Cùm dicitur à Maria apud Lucam Evangelistam, ἐπέλεξεν ἐπὶ τῶν ταπεινῶν, id est, respexit humilitatem ancillæ suæ: ταπεινότης significatur vilis & abjecta conditio, qualis est nimirum vilium servorum, non verò ταπεινοφροσύνη.

7. Σώφρων significat & modestum, & temperantem, & cordatum, id est, sapientem.

8. μακροθυμία Dei 2. cap. ad Rom. non rectè vertitur magnanimitas, sed lenitas, quæ Barbaris est longanimitas.

DISPUTATIO VIII.

DE MANSVETVDINE, AFFABILITATE, & VERACITATE.

Disputationem de magnanimitate & modestia, sequuntur virtutes, quæ in conversatione versantur, in qua quidem ratio habetur vel iræ, vel *ὀργιλίας* in specie dictæ.

2. Iracundæ conversationis virtus dicitur Lib. 4.
ὀργιλίας, id est, mansuetudo. Definitur ea: virtus mediocritatem servans in ira. Cap. 5.

3. Mansuetus ita iram moderatur, ut non irascatur, nisi ob justas causas, & quidem quibus, quando, quandiu, & quemadmodum irasci honestum est.

4. Extrema ejus sunt *ἀοργησία*, id est, vacuitas iræ seu lentitudo: & *ὀργιλότης* seu iracundia: illa in defectu peccat, hæc in excessu.

5. *Ἀοργησία* enim est, cum minus, quam decet, irascimur, ac ignavia etiam & nimia patientia dici potest.

6. Ea enim, propter quæ merito excandescere debebamus, vel non sentimus nec intelligimus, similes lapidi, vel cauti marpesiæ: vel sentimus & dolemus, atque etiam irascimur, non tamen ulciscimur.

7. Iracundia est, cum præter morem seu plus æquo iræ indulgemus.

8. Ejus variæ sunt differentiæ & appellatio-

11663

nes: quidam enim dicuntur ὀργίλοι vel ἀπόρρο-
λοι: quidam πικροὶ vel χαλεποὶ.

9. Ὀργίλοι sunt, qui citò & facillè irascuntur,
at non diu iram sustinent, sed mox sedari pos-
sunt.

10. Ἀπόρρολοι sunt, qui supra modum sunt
celeris iræ, & ad omnia & omnibus de causis
exardescunt: sive facillè placentur, sive diffi-
cilter: propter bilis tamen tenuitatem veri-
simile est, eos non diu servare iram.

11. Πικροὶ, id est, acerbi & amari homines
sunt, qui iram conceptam diutissimè fovent,
nec facillè desistunt, nisi ultionem sumplerint,
quæ in his voluptatem parit: hi ut ira conco-
quatur, tempore opus habent.

12. Χαλεποὶ, id est, sævi, asperi & infesti sunt,
qui omnia quæ fiunt, ægrè & difficulter fe-
runt, graviùs & diutiùs, quàm debent, ira-
scuntur, & nunquam nisi sumpta ultione,
iram exuunt: hi omnium sunt pessimi.

13. Præterea extrema si à medio recedunt
parùm, levem merentur reprehensionem: si
multùm, gravem: si plurimùm, gravissimam.

14. Ad extremum: utraq; extrema etfi con-
traria sint medio, iracundia tamen magis cum
medio pugnat, quàm lentitudo.

Cap. 6.

15. Sequuntur virtutes ὀμιλητικὰ in specie:
quarùm duæ in seriis: una in ludicris rebus ver-
satur: illæ sunt familiaritas & veritas: hæc ve-
rè Urbanitas.

16. Fami-

16. Familiaritas seu affabilitas, seu facilitas est virtus, qua in congressibus singula ut oportet, probamus.
17. Hæc etsi amicitia similis est, differt tamen ab ea, forma & materia.
18. Forma quidem, quia amicus cum iis tantum familiariter versatur, quos amat: at familiaris non amoris causa est familiaris, sed quia eo ingenio præditus est, ut in omnibus facilis sit.
19. Materia verò: quia amicus erga amicos & notos facilem se præbet: at familiaris & humanus erga quosvis familiaris est, decori tamen ratione habita in circumstantiis: cum alia sit ratio familiaritatis erga notos, alia erga ignotos: alia erga cives, alia erga peregrinos: alia erga viros illustres, alia erga plebejos.
20. Forma hujus virtutis princeps est, ut mediocritatem seruet in convergendo, ita ut eos, quibuscum versatur, quantum honestas rectaq; ratio patitur, delectet, non offendat.
21. Minus verò princeps est, ut interdum eos, quibuscum versatur, ita dictante ratione, non delectet, sed offendat.
22. Finis enim ejus est, tum honestas tum utilitas: Si igitur congressus sunt inhonesti, aut etiam in posterum damnosi, iis adversabitur.

23. Extre-

23. Extrema ejus vitiosa sunt, adulatio & blanditia, quæ peccant in excessu: & morositas, quæ in defectu.

24. Adulator seu *κόλαξ* est, qui quibusvis per omnia obsequitur, in nulla planè re contradicens, quamvis repugnante honestate: idq; utilitatis causa, quæ vel in pecuniis, vel in aliis rebus ad vitam degendam necessariis consistit.

25. Blandus verò & placendi studiosus, Græcè *ἀρεσκός*, est, qui omnibus quæ dicuntur & fiunt, applaudit, omniaq; laudat, nullam aliam ob causam, quàm quòd jucundus esse & haberi cupit.

26. *Δύσκολος* & *ὑπόκολος*, id est, morosus & pugnax est, qui nemini obsequitur, omnibus contradicens.

27. Et si autem extrema revera cum medio pugnent: tamen quia medium nomine caret proprio, videntur extrema tantum inter se opponi absq; medio.

28. Egimus de virtute, quæ in quotidiano convictu voluptatem & offensionem eorum, quibuscum versamur, spectat: Sequitur de virtute, quæ in vita verum observat, & dicitur Veracitas.

Cap. 7.

29. Veracem non intelligimus hic eum qui in pactis, conventis, & quibusvis aliis rebus, quæ ad justitiam pertinent, verax est: sed qui

vita

vita & oratione apertus est & verax: ea quæ non habet, sibi non arrogans: quæ autem habet, ea nec verbis adaugens, nec nimis dissimulans: Sed id quod res est, modestè fatens, idq; veritatis studio.

30. Per accidens tamen non semper veritatem sequetur, ut actiones extremorum assumat, sed non habitum: hinc interdum dissimulabit, interdum simulabit: Cùm dissimulatione in tempore utitur, urbanè simul & dextrè, id est, ita ut delectet potius quàm molestia afficiat, videtur χαίρειν (festivus & graciosus) esse, & ad εὐτραπέλιαν, id est, Urbanitatem referri debere.

31. Extrema sunt ἀλαζονεία & εἰρωνεία, id est, arrogantia & dissimulatio: illa in excessu, hæc in defectu peccat.

32. Uterq; & arrogans & dissimulator mendax est.

33. Arrogans seu ostentator est, qui plurà sibi quàm mereatur, arrogat dictis simul & factis.

34. Ac versatur circa ea quæ omninò non sunt, tanquam sint (unde dicitur simulator:) vel circa ea quæ parva sunt, tanq̃ magna sint.

35. Alius hoc facit gloriæ studio: alius quæstus & emolumentis gratiâ: alius deniq; tantùm ex vanitate.

36. Dissimulator est, qui res laude dignas,
D
quæ

quæ ipsi insunt, aut inesse sibi negar, aut verbis extenuat.

37. Dissimulatorum alii dissimulatione utuntur, in rerum admirabilium, doctrina, ingenii, sapientia inficiatione: hi proprie *εἰσώτες* possunt appellari, & modesti quidem homines esse videntur, minimeq; ambitiosi.

38. Talis fuit Socrates, qui cum sapientissimus esset iudicatus Apollinis oraculo: hoc unum tamen se scire affirmavit, quod nihil sciret. Hi moribus elegantiores esse videntur.

39. Alii verò parva manifesta que dissimulant, qui Græcis sunt *βαυκοπᾶντες*.

40. Arrogans deterior est, quàm dissimulator, & cum medio magis ille, quàm hic videtur pugnare.

COROLLARIA.

Ethica.

1. An viri boni & veracis etiam sit aliquando simulare & dissimulare? Affirmo: Ut in bello prudentes imperatores simulant majores vires, & com meatus copiam, ut hostem fallant, & cives suos tueantur.

2. An veritas Ethica à Logica sit distincta? A. Veritas enim Logica est, cum oratio nostra cum re consentit. Veritas verò Ethica est virtus modum in sermonibus & actionibus, quo ad verum, observans: Seu est affectus orationis & factorum conveniens menti, seu conceptui ejus.

3. De

3. De hac posteriori veritate verum est quod inquit Scaliger: Non est falsa oratio, nisi si quis volens mentiatur: Non enim falsa dicit, qui se vera putat dicere.
4. Fieri enim potest, ut aliquis dicens verum Logicè: ut Antipodes sunt: mentiatur Ethicè, id est, contra mentem suam dicat, si credat Antipodes non esse.
5. Res intelligitur intellectu recta, veritas verò reflexa: neq; enim qui vera dicit, scit se vera dicere, nisi cum re comparat orationem. Physicum & Scalig. exerc. 307. lect. 9.
6. Quod idem Scal. ait, in rebus non inesse Logicam veritatem: verum esse ajo de veritate complexorum, quæ vocantur.
7. Est & alia veritas, videlicet simplicium: ut cum dico: Cælum beatorum vera res est.
8. Quæritur: An verum & falsum sint contradictoria? Julius Scaliger affirmat, sensum fortè potius spectans quam verba, ut falsum idem sit, quod non verum.
9. Veritas interdum accipitur in sacris literis pro justitia in genere: interdum pro integritate animi, seu vita integra: nonnunquam pro vera cognitione, aliquando etiam pro naturali noticia. Theologica.
10. Quæritur quem sensum habeat, quod dicitur Johan. 8. Diabolum non perstitisse in veritate? Resp. Accipi posse & de fidelitate,

quam non servavit Diabolus suo opifici: & de mendacio, quod primus excogitavit: vel etiam generaliter de integritate illa natura, in qua conditus, postea non permanfit: Sed interpretatio de mendacio, contextui est convenientior.

11. Ut omnes anguli recti sunt æquales: Sic omnes veræ sententiæ congruunt, ut dicitur: Verum vero consonat.

12. Contrà ut anguli obliqui sunt inæquales: Sic mendaciæ dissonant, nec facile est reperire duos mendaciorum autores seu architectos, qui uno ore, nisi ex composito id fiat, congruentia dicant.

13. Ἀλογοὶ sunt & indocti, qui sic arguunt: Hic juravit falsum. Ergo commisit perjurium. Hic non rectè, ut truncatè, allegavit legem, dictū Aristotelis. Ergo commisit crimen falsi. *Te facit esse reum sceleris mens atq; voluntas: vel: Affinem culpæ faciunt mens atq; voluntas.*

DISPUTATIO IX.
DE VRBANITATE.

ULTIMA ὁμιλιτικῶν ἀρετῶν est Urbanitas, quæ mediocritatem servat in ludo & joco.

Cap. 8. Aristotelis

2. Hac virtute præditus appellari potest εὐτερέπιλος (urbanus) vel εὐπρόξιος.
3. Sed εὐτερέπιλος nomen sumi potest proprie vel improprie.

4. Pro-

4. Propriè pro medio habitu, qui, cum ex morum motu, cujusmodi sales & joci esse videntur, cognoscatur, non malè *ὑστεραπειλία* quasi *ὑστερία* dicitur.

5. Impropiè verò pro vitio in excessu, id est, scurrilitate, quòd omnes ferè joci, plus quàm par sit, delectentur. (Hoc sensu *ὑστεραπειλία* rectè damnatur ab Apostolo.) Sicut & urbanus interdum pro benè morato, quales cives esse solent in urbibus, sumitur; ut hic; Diceris Urbanus: Sed non urbanus haberiis, Dum ceu vacca bibis, dum suis instar edis.

6. *Ἐπισείει* dicitur, qui dextrè jocos & sales audire & interpretari potest.

7. Hominis igitur urbani & faceri est, tùm dicere eos jocos, quos oportet, hoc est, qui se ut ingenuum & bonum hominem decent: & quibus convictor non offendatur, sed oblectetur potius: id quod consequi poteris maximè, si à scommatis abstinueris. Est enim scommata species quædam convitii, quod etiam legibus est prohibitum; tùm audire & ferre jocos honestos atq; liberales: ac utrobique decorum in aliis etiam circumstantiis observare.

8. Urbanus igitur ipse sibi quodammodo lex erit.

9. Extremum urbanitatis in excessu est scurrilitas.

10. Scurra enim græcè βαμολόχος ἢ φορτικός id unice affectat, ut risum moveat, nulla vel honestatis vel jucunditatis ejus, in quem dicit vel agit, habita ratione: ab alio verò audit scommata nimis patienter, & præterquam honestas ipsa patiatur.

11. Vitium in defectu dicitur ἀγροικία rusticitas.

12. Rusticus seu agrestis est, qui nec ipse dicere jucundè lepideq;: nec alios audire potest, græcè ἀγροῦ ἢ σκληρῆς.

13. Hic ad quotidianam conversationem planè inutilis & ineptus est.

14. Rusticitas igitur cum medio magis pugnat quàm scurrilitas.

Cap. 9.

15. Porro cum αἰδώς, id est, pudor virtuti similis esse videatur, de eo deinceps Aristoteles differit. Sed nos hanc disputationem commodius in alium locum transferimus: nempe, ubi de Semivirtutibus agimus.

DISPUTATIO X.
DE JUSTITIA.

Cap. 1.

HActenus disputatum est de virtutibus, quæ spectant ipsum ἑχόντα, hoc est, ad ipsum habentē referuntur potissimum, nunc sequitur virtus, quæ refertur ad alios.

2. Justitia est virtus moralis, qua homines ad justè agendum idonei sunt ac res justas agunt & volunt.

3. Justus

3. Justus igitur non est is, qui tantum potest
justa, sed qui vult, legibusq; pareat & equus est.

4. Estq; justitia duplex, universalis, quæ est
obedientia erga omnes leges.

5. Et particularis, quæ est virtus suum cui-
que tribuens. Cap. 2.

6. Hæc est duplex: *διανεμητική*: quæ nimi-
rum in bonorum, pecuniarum, aut aliarum re-
rum, quæ dividendæ sunt, inter cives, distri-
butione versatur.

7. Et *συλλεγματική*, quæ in mercibus &
contractibus locum habet.

8. Contractuum alii sunt voluntarii, in qui-
bus contraheutes consentiunt: ut emptio, ven-
ditio, mutuum, sponsio, locatio, conductio,
depositum & vadimonium.

9. Alii non voluntarii, in quibus alter con-
trahentium non consentit.

10. Hi subdividuntur in clandestinos, sive
occultos: ut in furto, adulterio, veneficio, le-
nocinio, dulapatia, dolophonia, & falso testi-
monio videre est.

11. Et violentos, ut in vinculis, morte, rapi-
na, convicio, contumelia, & membrorum de-
bilitatione.

12. Ut autem cætera virtutes morum, sic Cap. 3.
hæc justitia est *μεσότης*: quævis enim equali-
tas mediocritas est, jus autem æquale, justitia
æqualitas.

D

13. Pro-

Cap. 4.

13. Proportio cum duplex sit, Geometrica & Arithmetica: nequaquam in iustitia commutativa illa locum habet, sed hæc, in qua omnes numeri æquabilibus differentiis distant.

14. Quemadmodum igitur in hac ἀναλογία, etiam si in infinitum excurras, semper tamen differentiis æquabilibus numeri à se invicem distant: Ita in hac iustitiæ specie summa & exacta observatur æqualitas.

15. Sed hæc æqualitas in jure civili non præcipitur.

16. Nam Jureconsulti permittunt ementibus & vendentibus inter se circumscribere, nec datur τὸ ἀδικημένον actio, nisi ultra dimidiam precii partem fuerit deceptus.

17. Iustitiæ commutativæ vitiosa extrema sunt lucrum, & damnum: inter hæc est medium jus, excessus lucrum, defectus damnum.

Cap. 5.

18. Accidit autem justis actionibus, ut personæ, quæ æquale fortuntur, reciprocam quandam perpeffionem videantur subire, quam Talionem vocant. Hanc quidam jus vocarunt.

19. Ut jus sit, si quod quisq; facit, idem patitur.

20. In justam reprehensionem incurrunt Pythagoræi, asserentes, legem Talionis universaliter & simpliciter iustum & jus esse. In omnibus enim locum non habet, quod Aristote-

ristote-

ristoteles testatur libr. 1. magnorum moral.
cap. 30.

21. Non enim est justum, ubi oculus quis excusserit, oculus ei vicissim tantum excuti, sed plura pati sequendo proportionem. Etenim incœpit & prior intulit injuriam, ac in ambo bus injustè fecit.

22. Nec in contractibus, de sententia Aristotelis, locum habet.

23. Interdum tamen etiam in commutatione & distributione jus Talionis locum habet, si nempe res ipsa ἀναλογία seu proportione ad æqualitatem redigantur.

24. Porro discernenda est justitia seu justum Cap. 6.
ab aliis quæ non propriè, sed similitudine quadam justa dicuntur.

25. Hic enim potissimum declaratur justum politicum, quod differt à justo herili & œconomico.

26. Justum politicum spectat ad salutem civium, liberè & æquo jure viventium, jubetq; leges observari in societate.

27. Æquus custos est magistratus sequens judicium mentis.

28. Herile jus versatur inter dominum & servum.

29. Paternum inter patrem & filium non emancipatum.

30. Oeconomicum inter virum & uxorem,

quo magis convenit cum politico.

31. Dividitur jus civile in naturale & legitimum.

32. Sub his generibus cætera peculiaria jura comprehenduntur.

33. Jus naturale est, quod apud omnes sanæ mentis homines est unum & idem: sic dictum, quod non ex hominum opinione ortum ducat.

Cap. 7.

34. Juris naturalis quædam sunt immutabilia, sine quibus nullo modo respub. consistere potest, ut: arcere vim à bonis civibus.

35. Quædam sunt mutabilia, ut usuras esse licitas.

Cap. 8.

36. Ex antegressis oriuntur quæstiones, quarum prima est: cum is qui injustè agit, non semper sit injustus, quæritur cur & quando aliquis injustus dicendus sit? R. tum aliquis dicitur & est injustus, cum actiones proficiunt ex habitu injusto.

37. Secunda quæstio est, quando quis facit injuriam aut æquum? R. cum voluntate sua facit: Ut contrà, nec injuriam cuiquam, nec æquum facit, nisi fortuitò, quod ea gerat, quibus ut justa sint, & injusta, accidit.

38. Voluntarium est quod quis sciens & volens agit, omnibus actionis circûstantiis probè cognitis: ut, verbi causa, quem verberet, quo instrumèto, & cur, & qua de causa pulset.

39. Et.

39. Ergo injustum aliquid esse potest, quod non idem injuria est, nisi voluntas accefferit.

40. Cæterum cum videri possint injusti, qui revera tamen non sunt, considerandi sunt duo gradus delictorum & læsionum.

41. Ex ignorantia aut *παεγλόγως*, id est, sine omni culpa, ut si jaculum transfigas in transeuntem, ubi consueverunt homines jaculari, id vocatur *ἀτύχημα*, id est, infortunium.

42. Aut *μη παεγλόγως*, sed tamen sine dolo, ut si quis jaculetur per ignorantiam transeuntem in campo, ubi non consueverunt jaculari, id vocatur *ἐμάεσμα*.

43. Non per ignorantiam fiunt dupliciter, vel enim aliquis dat damnum alteri sciens & volens absq; tamen deliberatione, ut cum ex ira peccatur, hoc propriè dicitur *ἀδικημα*.

44. Aut volens cum deliberatione, id est, electione, hæc vocatur maxime propriè *ἀδικημα*, id est, injustitia, in genere *μοχθηρία*.

45. Inter hos quatuor gradus nullam veniam merentur posteriores, sed tantum priores.

46. Tertia quæstio est: utrum quis injuriam, vel jus pati possit spontè. Cap. 9.

47. De priore membro respondetur negatè sic: Contrariorum sunt contraria attributa. Injuriam facere & pati sunt contraria. Cap. 10.

Ergo

Ergo si injuriam facere est spontaneum quiddam, injuriam pati quiddam invitum erit: & per consequens rectè dicitur: neminem volentem pati injuriam, seu volenti non fieri injuriam.

48. De posteriore respondetur per distinctionem. Jus suum consequi seu pati duobus modis intelligitur; vel de rebus bonis: cujusmodi sunt præmia, quæ pro laboribus aut officis aliis retribuuntur. Et hæc homines non inviti, sed volentes patiuntur & consequuntur: vel de rebus malis: ut sunt pœnæ, quæ debentur facinorosis. Eas hi non volentes, sed inviti patiuntur.

49. Quarta quæstio: Utrum omnis qui patitur rem aliquam injustam, etiam patiatur injuriam.

50. Resp. Quemadmodum non omnis qui agit justa, etiam agit justè: Ita etiam non omnis qui agit injusta, etiam agit injustè, seu injuriam facit, & ex consequenti, neque omnis qui injusta patitur, etiam injuriam patitur.

51. Hæc responsio confirmatur distinctione: Justa vel injusta agere dicitur duobus modis: vel per se vel per accidens.

52. Per se, quando quis *ex propria voluntate* talia agit. Atque idè dicitur justus vel injustus.

53. Per accidens verò, cum quis vel invitus vel per ignorantiam talia agit. Unde & neque
injustus

injustus neque justus, nisi per accidens, dici potest.

54. Sic per se is pati dicitur injuriam, qui invitus ab altero volente injuria afficitur.

55. Per accidens verò injuriam patitur, qui volens patitur aliquid, quod est injustum, sive à volente, sive à nolente.

56. Hinc sequitur, quòd omnis qui patitur injuriam, etiam patiatur rem injustā: & contra. Nam ut aliquis propriè dicatur injuriam pati, duo sunt spectanda. Primum animus facientis: Utrum volens an invitus fecerit: Deinde animus patientis: Utrum volens & invitus patiatur sibi fieri aliquid quòd injustum est. Nam facere & pati injuriam relata sunt, quorum neutrum, sine altero potest rectè considerari aut consistere. Itaq; non potest esse passio injuriosa, nisi etiam actio sit talis.

57. Quinta quaestio: Utrum in iniqua distributione ipse distribuens sit iniquus, an accipiens. Resp. distribuentem potius esse injustum nominandum. Quia principium illius injustitiæ seu injuriæ magis est in distribuente, quàm in accipiente. Nam distribuens habet liberam dandi voluntatem, quantum velit: Sed accipiens tantum duntaxat potest accipere, quantum à distribuente ei datur. Itaq; et si plura accipiat, quàm ipsi debetur, tamen ejus actionis (injustæ) ipse non est prima causa, sed

sa, sed quasi accidens, quod aliundè accedit. Prima autem seu propria causa est ipse distribuens, qui plus dedit accipienti, quam ipsi debetur. Imò ipse accipiēs potest ignorare, quòd sibi non debeat tantum, & existimare jure & rectè se accipere tantum, quantum datur. Itaque id quod injustum est in tali distributione potius distribuenti quam accipienti est adscribendum.

58. Sexta quaestio: Utrum facile sit esse justum. Respondetur: Duobus modis dicimur agere, quae sunt justa: vel simpliciter absque certo consilio, & animi proposito: & hoc est facile: vel ex justitiae habitu, ita ut eo animo institutoque illa agamus, quo justus vir debet. Et hoc est difficile: quia habitus virtutis non comparatur subito ac facile, sed longo tempore & usu.

59. Septima: Utrum justus & injustus notitia sit facilis.

60. Respondetur esse difficilis, quod attinet ad applicationem & accommodationem ad usum & actionem: sicut scire quomodo praecpta Medicarum rectè applicentur non est facile.

61. Octava: Utrum justus aequè possit facere injuriam atque injustus.

62. Respondetur negatè. Nam injustus agit ea, quae sunt injusta, volens & lubens. At justus, si quid injustum egerit, id facit invitus aut per ignorantiam, & licet ejus actio non possit
nomi-

nominati iusta: tamen propriè nō est injuria.
63. Nona: Circa quæ bona actiones iustitiae versentur, & erga quas personas iustitia sit exercenda.

64. Resp. de primo: Actiones iustitiae versantur circa bona externa, in quorū distributione vel commutatione possumus peccare in excessu vel defectu. Itaq; iustitia nō versatur in distributione vel cōmutatione bonorū animi vel corporis. Nam in bonis animi, ut virtutibus non habet locum nimium. Nemo potest esse nimium iustus, nimium temperans. Bona verò corporis nō possumus alii communicare, aut cum aliis cōmutare: nemo enim suam sanitatē aut suum robur potest alteri tradere.

65. Quod verò ad psonas attinet, erga quas actiones iustitiae exercentur, iustitia nō potest exerceri, nisi erga eos, quibus possumus de bonis externis plus aut minus tribuere, quàm illis debetur. Consideranda hic sunt duo genera personarum: Unum genus est hominum malorum & improborum, qui sunt deplorati & insatiabiles. Talibus nunquā possumus minus dare, quia illis omninō nihil debetur de bonis externis. Nam omnibus bonis ipsi abutuntur, & ad suam & aliorum perniciem, & proinde non possunt conqueri de injuria, etiam si illis nihil tribuatur. Alterum genus est eorum, qui non extremè mali sunt. Iis in di-
stribu-

stributione & commutatione externorum bonorū suos, possumus plus vel minus dare, quā illis debetur. Atq; erga hos proprie actiones justitiæ vel injustitiæ exercentur: & erga hos possumus justī & injustī esse.

Cap. 11.

66. Decima: Utrum quis sibi ipsi possit facere injuriam.

67. Resp. 1. Nemo potest sibi injuriam facere secundum justitiam universalem (qua aliquid contra leges admittitur) etiam si vel se ipse interfecerit. Nam civitas existimat per hoc facinus sibi injuriam factam, non verò ei qui admisit. Dicitur autem tui interfectore erga remp. injustus, quia spoliatur civitatem membro: unde tempore necessario auxilium ea petere poterat.

68. 2. Nemo etiam potest erga seipsum esse injustus, secundum justitiam particularem. Primò enim: Si quis sibi ipse posset inferre injuriam, sequeretur, quòd posset eandem rem sibi ipsi simul dare & auferre, quod est absurdum: quia contraria non possunt esse simul. Sanè qui injuriā facit, is auferat alicui id quod ei debetur. Jam si quis sibi ipsi injuriam facit, necesse est, ut sibi ipsi eandem rem & tribuat & auferat, quod fieri nequit.

69. Adde, quòd ei qui facit injuriam hæc attribui possunt, 1. quòd facit spontè & data opera, 2. quòd est prior. Qui verò patitur inju-

injuriā, ei attribuuntur contraria, i. quōd patitur invitus & p̄ter suam voluntatem, 2. quōd est posterior. Jam si dicamus, aliquem posse seipsum injuria afficere, sequeretur, quōd attributa illa omnia inter se contraria simul possent de eodem dici, quatenus simul esset agens & patiens.

70. Præterea: Quia injustitia est vitiū, quod committitur erga alterum, nemo sibi ipsi potest esse injurius: alioqui diceretur esse à se ipso diversus.

71. Porro: Si quis potest seipsum injuria afficere, potest etiam injuriam spontè pati. Sed non hoc. Ergo nec illud.

72. Ad extremum: Si quis potest seipsum injuria afficere, necesse est, ut faciat id secundum aliquam speciem injuriæ, ut si sibi ipsi furetur sua bona, si seipsum decipiat in contractibus & commerciis, si suam ipsius lædat famam. Sed nemo potest his modis injuriam sibi facere ipse. Nemo enim in propriis bonis dicitur fur. Et si quis adversus se convitiū evomat, non propterea existimationem suam lædit, ut infamis fiat. Ergo nemo potest seipsum injuria afficere.

73. Attamen Plato sentit lib. 4. de legibus: Neminem posse alteri injuriam facere, nisi fuerit prius erga ipsum injustus. Hæc injustitia Platoni est interna: cum interiores affe-

E

ctus

Stus & cupiditates non obtemperant rectæ rationi, ita ut id quod ratio suadet, etiam vis appetens & concupiscens velit ac persequatur. Contrâ justitiam internam vocat Plato eum, quod ratio dissuadet, id etiam appetitus renuit, fugit & averfatur. Ex hoc consensu rationis & inferiorum virium dixit proficisci externas justitiæ actiones erga alterum: contrâ ex inobedentiâ inferiorum cupiditatum adversus rectam rationem proficisci injurias & injustas actiones.

74. Verùm Aristoteles responderet hanc internam justitiam & injustitiam esse metaphoricam, & similem juri herili & domestico, quod non sit simpliciter jus, sed tantum propter similitudinem, quâ habet cum jure politico, jus nominari. Ratio igitur habet quoddam jus in inferiores cupiditates, quibus dicitur imperare, ut Dominus servo, domina famulæ. Cùm autem violatur jus illud, id est, inferiores cupiditates rationi non obediunt, tum sit quodammodo rationi injuria. Sed hæc injuria non est totius hominis adversus seipsum: sed tantum est inter partes animi quædam injustitia, hoc est, pugna & discrepantia.

75. Ultima quæstio est: Utrum pejus & deteriorius sit, facere an pati injuriam?

76. Respon-

71. Respon-
 72. magis
 73. Quicquid
 improbitate
 detentus est
 casus impro-
 perit cum
 tum verò
 imò sæpe
 magis alio
 juriam fa-
 prehens
 77. E
 eum, q
 rō qui fi

CO
 1. agi
 2.
 3. sen legi
 general
 4. Dic
 legis: a
 scripto.
 5. Dic
 turæ, qu

76. Respondetur: Majus malum esse ideoque magis fugiendum, facere injuriam, quàm pati. Quicquid enim conjunctum est cum improbitate, aut non procul ab ea abest, id deterius est & majus malum, quàm id quod caret improbitate. Sed injuriam facere temper est cum improbitate conjunctam: injuriam verò pati non est, aut saltem rarissimè: Imò sæpè quò quis melior est & probior, eò magis aliorum injuriis est expositus. Ergo injuriam facere majus est malum, & majore reprehensione dignum, quàm pati.

77. Et si vel succumbere & mori contingat eum, qui passus est injuriam: triumphare verò qui fecit.

DISPUTATIO XI.

DE ÆQUITATE.

COGNATA justitiæ est Æquitas. De æqui Cap. 10. §. 118.
igitur boni natura nunc dispiciamus.

2. Æquitas est correctio juris legitimi seu legis, ea parte, qua lex deficit propter suam generalitatem.

3. Dicitur correctio: quia non est abolitio legis: alioqui æquitas pugnaret cum jure scripto.

4. Dicitur juris legitimi: quia non jus naturæ, quod ut Deum autorem habet, ideoque divinam

divinum dicitur, ita perfectum est, & contra id laxatio non conceditur, sed jus scriptum corrigit.

5. Dicitur æquitas non totam legem corrigere, sed tantum eam partem, in qua deficit: nempe, quod in hac vel illa causa, id est controversia seu negotio, vel non satis, vel nihil certi definerit: & ostenditur defectus in lege inde existere, quod lex universaliter lata non complectatur omnes singulares circumstantias, unde necessitas & utilitas æquitatis intelligitur.

6. Æquus igitur seu æquitatis studiosus est, qui summum jus in benigniorem ac meliorem partem interpretari, & potius de suo jure aliquid remittere cupit: etiam si se possit legis autoritate tueri.

7. Unde intelligitur duas ejus esse notas. Prima est, quod non urget summum seu strictum jus, sed potius de suo jure cedit. Altera, quod legem non interpretatur in deteriorem partem, nec in correctione à voluntate & mente legislatoris recedit.

8. Adversantur itaque æquitati: & summum jus: & malitiosa ac callida versutaque juris seu legis interpretatio: Quæ jureconsultus est calumniam.

9. Nec eadem prorsus est Æquitas cum Justitia.

10. Nam

10. Nam æquum virum plerunque magis laudamus quàm justum: quia videtur se benigniorem & faciliorem erga alium declarare, quatenus cedit quadantenus suo jure. Justus contra urget suum jus, & prosequitur ad eò, ut respectu æqui viri videatur durior & propè injustus.

11. Huc accedit, quòd vox æquitatis latius patet, quàm justitiæ, si communis consuetudo loquendi spectetur. Omnis enim vir bonus potest nominari æquitatis amans. Justus autem tantum is dicitur, qui rectè se gerit in distributione & communicatione externorum bonorum.

12. Nec omninò contraria sunt æquitas & justitia, Si essent, haberent contraria attributa, ideoq; si una esset bona & laudanda, altera esset mala & vituperanda.

13. Ita autem inter se differunt, ut duo bona, quorum alterum altero interdum est melius, & magis laudandum; & ita æquitas interdum melior est, quàm justitia, quæ moderatur seu mitigat juris scripti asperitatem, & ad jus naturale revocat.

14. Deinde differt æquitas à jure legitimo; & quia jus hoc verbis & scripto continetur; Æquitas verò pendet ex arbitrio & judicio bonorum virorum.

15. Et quia jus scriptum interdum adversatur

stotelico, quem ille & 1. & 6. Ethicorum sequitur, insipientes, brevem animæ humanæ divisionem præmittemus.

4. De hac verò Aristoteles dictis locis ita differit: Animæ, inquit, partes duæ sunt: Νοῦς ψυχῆς μέρη, τότε λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον, id est, rationis particeps & expers, 1. Ethicorum cap. 13. & 6. cap. 1.

5. Utraq; harum duplex constituitur. Etenim rationis expers: vel ὑδαμῶς κοινῶν λόγων, nihil omnino cum ratione habet commune: diciturq; Græcis τὸ φυτικόν, Latinis vegetativa potentia: & est αἰτίον, ut inquit Aristoteles, Ἐτρέφεται καὶ Ἐαυξάνεται, id est, causa cur alatur & augeamur.

6. Vel μετέχει πάς, id est, aliquid commune habet cum ratione, ejusq; quodammodo est particeps, ἢ videlicet κατὰ κοινὸν ἔστιν αὐτῆ καὶ πειθαρχεῖν, quatenus ei obedit & obtemperat.

7. Prior illa cum δύναμις sit naturalis, suasque operationes, non minus, imò magis in somno, quàm interdiu exerceat, ut propter eas homo nec bonus nec malus dici possit, (ἀγαθὸς enim καὶ κακὸς ἦνιστα διαδύλοι καὶ ὕπνον, id est, bonus ab improbo in somno minime internoscitur, inquit Aristoteles) nullius virtutis est capax, profusq; ad hanc doctrinam de moribus non pertinet.

8. Posterior verò, quæ est τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ

θεωρητικὴν facultas concupiscendi & appetendi, quia ratione recta regi & institui potest, (consistunt enim in ea affectus, quos temperatos rectâ ratione Scaliger virtutes appellat,) tota versatur circa hanc doctrinam de moribus, omniumque virtutum moralium sola hæc statuitur subiectum.

9. Verùm missis virtutibus moralibus, earumque subiecto animi parte *δύο* ad alteram habentem rationem *κρείως καὶ ἐν ἑαυτῇ* propriè & in seipsa (cùm τὸ *δύο* tantum *ἴσως* *παλεῖς ἀκυστικόν τι*, id est, veluti filius obediens patri, rationis sit particeps) & quod institui nostri nunc est, ad virtutes intellectuales progrediamur.

10. Est autem τὸ λογικὸν non minùs quàm τὸ *δύο* duplex.

11. Vel enim est *ἐπιστημονικόν* facultas cognoscendi & intelligendi ea quæ sunt universalis, æterna & necessaria: vel *λογιστικόν καὶ βελθετικόν*, id est, facultas per quam ratiocinamur, consultamus & deliberamus de rebus singularibus, contingentibus & mutabilibus.

12. Utriusque huius facultatis proprium munus & officium est veritatis inquisitio & cognitio. Et in hoc *παλὶς διανονικὸν ἔργον ἔστι*, inquit Aristoteles lib. 6. Ethicorum cap. 2.

13. Quamvis utraq; non uno eodemque modo & sine hoc suo officio fungatur.

14. Et c.

14. Etenim altera illa τὸ ὀπισθημονικόν, quæ etiam est nobilissima & præstantissima ἡ λογικὴ facultas, in sola & sempiterna veritatis cognitione unicè acquiescens, ulterius nõ progreditur, sed contenta illa, veritatem in universalibus æternis & necessariis, tanquam bonum divinum, æternum & incommutabile expetit. Unde etiam θεωρητικὴ, id est, contemplativa facultas, vulgò intellectus dicitur speculativus.

15. Altera verò τὸ λογιστικόν καὶ βουλευτικόν; et si & illa suo modo in cognitione & investigatione veritatis versatur: tamen quia materia, huic potentiæ subjecta, longè est inferior & ignobilior, ut mutabilis & contingens, seu ut Aristoteles vocat τὸ ἐνδεχόμενον ἀήως ἔχει, id est, quod aliter se habere potest: cognitio etiam hæc longè est inferior & ignobilior, & potissimum hæc potentia in actione veritatis (unde etiam ἀήθεις θεωρητικὴ, sicut & facultas hæc practica, dicitur) versatur.

16. Atque hæc quidem de potentiis, earumq; diversis operationibus animi rationalis παρὰ τὸ οἰκείον τῆς ἀληθείας ἔργον, breviter καὶ ὡς ἐν τύπῳ sit dictum.

17. Sequitur, quia dictæ potentiæ sedes & subjectum sunt diversorum etiam habituum, quibus ad disquisitionem veri mens, intellectus & ratio hominis veluti instrumentis cer-

tis utitur (siquidem & horum officium est *ἀνδραγωγία*, illudque vel affirmando vel negando enunciare) ordine de illis pauca nunc dicamus.

18. Hinc verò se nobis veluti ex oraculo Apollinis offerunt varii divinæ contemplationis & actionis veritatis radii, omnes videlicet virtutes intellectuales & mentis habitus: intelligentia, scientia, sapientia, ars & prudentia.

19. Hisce enim mens nostra atra insectiæ rubigine infecta, & ignorantia caligine obducta, instat fulgoris quasi coruscat, exiit rubigine, acuiturque ad alia: eo deniq; splendore afficitur, ut præluceat sibi ad nanciscendum primi opificis similitudinem, Scaliger exerc. 307. sect. 3.

20. Ut igitur hasce tam laudabiles & præclaras virtutes ordine & iusta serie videamus, ex materia, circa quam versantur, sic eas dividemus.

21. Vel objectaillarum sunt necessaria, æterna & universalia, Græcè *ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἀίδια, ἀσύντα καὶ ἀφθάρτα*: vel sunt singularia, contingencia & mutabilia, & dicuntur Græcis *ἐνδεχόμενα ἄλλως εἶναι*, id est, quæ aliter fieri aliterq; se habere possunt.

22. Ad priorem partem pertinent virtutes *τῆς θεωρητικῆς διαvoίας* mentis contemplativa, eaq;

εαῖ; numero tres: νῦς, ἐπιστήμη καὶ σοφία, mens, scientia, & sapientia.

23. Posterioris verò sunt duæ reliquæ: τέχνη καὶ φρόνησις, ars & prudentia: & subsistunt in animi parte *λογιστικῆ* voce generaliter accepta. Unde etiam *λογιστικῆ* ἕξις habitus activi dicuntur.

24. Πορρὸ *ἐξ ἀνάγκης ὄντα* triplicia sunt: vel enim sunt principia ex quibus omnia alia cognoscuntur, ut sunt *κοινὰ ἔννοιαι*, axiomata & alia principia: & notitia horum seu potius simplex apprehensio dicitur νῦς seu intelligentia. Unde etiam habitus principiorum, item habitus simplex & *νοητικὸς*.

25. Vel sunt conclusiones, quæ ex principiis illis extruuntur & efficiuntur, & de his propriè est habitus, qui vocatur scientia: aliàs *δραστηρικὸς*, item simplex, quoddam res simpliciter absque principiis, cum medio tamen seu demonstratione, intelligat.

26. Vel deniq; sunt conclusiones vnâ cum principiis: & composita horum notitia appellatur sapientia, qua non solùm ipsa principia, sed & res & rerum causas cognoscimus.

27. Cæterùm & *τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν* seu contingentia: aut planè non possunt ab hominibus sciri, sed à sola ferè pendent fortuna, atque idè de illis nullus est in mente firmus habitus, quo possunt certè cognosci, sed

sed levis tantum quaedam opinio, qua & decipi & errare possumus: Aristoteli modò *ἁπλῶς* modò *ἐπιλογισ*.

28. Aut possunt ab hominibus sciri & fieri; suntq; duplicia: vel enim sunt *πρακτικά*, id est, cadunt in actionem, & notitia horum vocatur prudentia. Unde habitus practicus, (voce propriè accepta) quòd *πρακτικόν* spectet & in *ἐπιλογιστικόν* conquiescat.

29. Vel sunt *ποιητικά*, id est, consistunt in effectione alicujus operis, & cognitio horum dicitur *τέχνη*, id est, ars. Item, habitus effectivus, quòd præter actionem ad *ποιήσασθαι* spectet, opusq; aliquod post se relinquat.

30. His ita nunc constitutis, rectè ad definitiones enumeratorum habituum accedamus; ut hoc modo natura & proprietates singulorum nobis magis magisq; innotescant.

31. Atq; ut à virtutibus speculativis ordiamur, intelligentiam seu *νοῦν*, Aristoteles, *ἡ ἀληθινή* & *ἀφαιρέσασθαι τὴν ἐπιλογιστικόν*, neq; artem neq; scientiam, neq; sapientiam neq; prudentiam esse, firmis & indubitatis rationibus demonstrat.

32. Etenim, cum intelligentiam virtutem credendi principiis esse definiat, neuter verò habitus scientiæ aut sapientiæ credat, sed demonstrat, ars quoque & prudentia circa principia, ut necessaria non versentur, planissimum hinc evadit, esse hunc habitum principiorum

cipiorum à reliquis habitibus alium, longèq;
diversum.

33. Est igitur intelligentia, ut veram ejus &
genuinam demus definitionē, habitus prin-
cipiorum, quo prima principia, quæ medio
& causa carent, absque medio & causa cogno-
scimus, cognoscendo illis credimus, firmi-
terq; assentimur.

34. Hæc principia, aut sunt cognitionis,
quæ complexa: vel constitutionis & essentiæ,
quæ simplicia nominantur.

35. Complexa sunt, ut axiomata germana
cujusq; scientiæ, verbi causa, omnia appete-
re bonum: ab æquali demptis æqualibus re-
linqui æquale: simplicia verò: ut materia, for-
ma, Deus, &c.

36. Et utrisque his credere & assentiri nos
urget intelligentia, non vi demonstrationis à
priori per causas, sed vi inductionis vel à po-
steriori, ut ajunt, per effecta: siquidē his con-
sideratis penitus primas causas esse sine de-
monstratione credimus.

37. Quemadmodum verò intelligentiæ ob-
jectum est τὸ πιθανόν, id est, credibile: sic contrà
scientiæ objectum est ἐπιστητόν, id est, scibile,
adeoq; ἀποδεικτόν, demonstrabile. Cum τὸ ἐπι-
στητόν sit ἀποδεικτόν, lib. 6. Ethicorum cap. 6.

38. Atque hinc est quod Aristoteles scien-
tiam lib. dicto cap. 3. ἐξήν definit ἀποδεικτικόν,
id est,

id est, habitum demonstrativum, quo necessarias percipimus conclusiones per suas causas, quæ sunt propositiones necessarie. Quandoquidem tum scire verè quis dicitur, cum rei causas cognovit, ait idem lib. 1. physic. cap. 1.

39. Unde etiam hujus instrumentum syllogismus est *σοφιστικὸς*, quod ex necessariis concludat. Qua ratione quoque dicitur idem *ἐπιστημονικὸς*, id est, scientificus, quod ad scientiam efficiendam sit accommodatus.

40. Et intelliguntur propositiones necessariæ non aliæ hic, quàm ut in prioribus analyticis dictum est, primæ, veræ, immediatæ, priores, notiores, & quæ causæ sunt conclusionis: secus quæ se habent non efficiunt in animo veram & immutabilem rei scientiam, sed tantum *ἐπιστημολογικὰ καὶ ἀμεταβλητὰ*, lib. 6. cap. 3.

41. Sequitur habitus compositus ex utroque, intellectu videlicet & scientiâ, quæ dicitur *σοφία* seu sapientia, per quam non solum principia, sed etiam conclusiones quæ ex principiis extruuntur cognoscimus.

42. Hoc enim sapientis officium & munus est, ut Arist. nobis id explicat, non solum *πρὸς τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν*, id est, principiorum veritatem intelligere, sed etiam *τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδήσειν*, id est, ea, quæ ex principiis concluduntur,

duntur, scire & cognoscere, lib. 6. cap. 7.

43. Et hoc est quod idem lib. & cap. eodem, sapientiam definiens: σοφία ἐστὶν (inquit) καὶ ὁρίσθην καὶ νόσ τῶν τιμιωτάτων τῆ φύσει, id est, sapientia est rerum præstantissimarum & honoratissimarum naturâ scientia & intelligentia.

44. Cui definitioni consentit & illa Cicer. lib. 2. off. Sapientia est rerum divinarum & humanarum causarumq; quibus hæ res continentur, scientia.

45. Ubi scientiæ vocabulum latè sumptum habitum ejusmodi animi denotat, quo & principia & orta ex principiis tum in divinis, tum in humanis rebus contemplantur, in earumq; contemplatione & intuitu, tanquam in vero, divino & honorando, nos unice oblectamur.

46. Atque hæc de habitibus speculativis: quorum hoc in loco non vis & natura (hujus enim tractatio potius est Metaphysici, quam Ethici) sed usus potissimum & finis spectatur.

47. Quandoquidem, ut rectè ait Plato, aliud est scientiam habere, aliud ea uti. Nec studendum est, ut aliis plus scire, sed ut melius & innocentius vivere possimus.

48. Quod tum deniq; fiet, si nõ solùm quid verum sit, per causas scire, sicq; verum, ut scibile, cognoscere contendimus, sed etiam per contemplationem, ut bonum expetibile affectamus.

Etamus, summoq; vero devinciri studemus.

49. Sequuntur ultimo loco habitus practici duo: ars & prudentia, quorum alter in *ποιήσῃ*, alter in *προβλεψῇ* versatur.

50. Priorem Aristot. lib. 6. c. 4. sic definit: *τέχνη* (inquit) *ἔστιν ἐξ ἑστῆς μετὰ λόγου διηθητῆς ποιητικῆς*, id est, ars est habitus cum ratione vera in effectione positus.

51. Cum qua definitione coincidit, quæ est apud autorem ad Herennium libr. 1. ubi ars definitur quoddam præceptio quæ det veram viam rationemq; aliquid faciendi.

52. Præceptionis enim voce, nihil aliud quam firmus mentis habitus denotatur, quocum ratione ad faciendum dirigimur, ut præceptis illius deinde rectius imbuti ad assequendum bonum in hac vita progrediamur.

53. Nec detrahitur veritati & constantiæ hujus habitus quicquam, quod Aristoteles capite & libro supra dicto, fortunæ & artis quandam ait esse cognationem: citans illud Agathonis, *τέχνη τύχῃ ἐστέρησεν ἢ τύχῃ τέχνῃ*, ars fortunam amat, & fortuna artem.

54. Intelligit enim id Aristoteles non de ipso artis habitu. Nam cum sit *διανοητικὸς καὶ κοινὸς*, id est, nitens ratione recta & universali, semper est *ἀληθευτικὸς*, id est, verus, nec ab ulla re tam est liber quam ab errore fortuito.

55. Sed intelligit hoc de objecto artis i-

psōq;

psōq; artifice (quanquam interim non negamus multa artium *παρρηγήματα* & præcepta esse regularia potius quam uniuersalia.)

56. Etenim objectam artis, cum sit τῶν ἐνδεχόμενων διῆως ἔχειν, id est, eorū quæ aliter se habere possunt, mutabile est & inconstans, & hætenus non vitio artis, sed vitio artificis, quatenus videlicet ille à vera ratione aberrat, & sic finem sibi propositum non assequitur, in artem error fortuitus cadere potest.

57. Atque hinc est, quod ipsi artifices interdum, quando vel feliciter vel infeliciter opera sua perfecerunt, in efficiendis illis vel fortunati vel infortunati dicantur.

58. Unde etiam Aristoteles officium boni artificis in his tribus consistere ait: ἐν τῷ θεωρεῖν, id est, contemplando, ἐν τῷ τεχνάζειν, id est, elaborando, καὶ ἐν τῷ ἡυαῖν, id est, gignendo seu efficiendo.

59. Debet enim bonus artifex animo & mente probè considerare, primo qualem materiae oblatae velit formam inducere. Deinde in illam agere.

60. Quod præcipuè tribus fit mediis, τῇ ἀφαιρέσει, id est, ablatione eorum quæ sunt superflua, τῇ προσθέσει, id est, additione eorum quæ desunt, τῇ μεταθέσει, id est, transpositione eorum quæ non quadrant.

61. Tertio denique ἐν τῷ ἡυαῖν in gignendo
F & fabri-

& fabricando debet esse occupatus: ut nimirum per suam artem secundum quam laborat, opus aliquod efficiat, cujus forma alia sit quàm prior fuerat. Veluti artifex manuarius ex luto fabricat ollam, ex corio calceum, ex lignis & lapidibus domum.

62. Verùm hucusq; de quatuor habitibus, intellectu, scientiâ, sapientiâ & arte: reliquum nunc est, ut videamus ultimum, prudentiam ducem, ut Plato ait, seu ut Pythagorici, oculum & matrem omnis virtutis.

63. De hoc verò Aristotel. lib. 6. cap. 5. sic scribit: *φρόνησις ἔστιν ἐξ ἡ δὴ πρῶτος μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ*, prudentia est habitus verus cum ratione consultandi & agendi ea quæ homini per universam vitam eveniunt bona vel mala.

64. Atq; hæc est illa egregia virtus, quæ vel sola mediocritatem secundum rectam rationem, quæ in omnibus actionibus virtutum moralium est tenenda, præscribit: sine qua etiam nulla virtus moralis esse potest.

65. Etenim prudentiæ est consilium dare, bonum à malo, verum à falso discernere, circumspectè cum aliis versari, perspicere occasiones, verbis solerter, rebus prudenter uti: Imò ad omnem consultationem & tempus & diligentiam adhibere, operamq; & oleum in rebus vanis minusq; necessariis non perdere.

66. Quod

66. Quod non minus elegantibus quam paucis Aristoteles expressit verbis, quando Φ ρονίμῳ ἔργον, id est, prudentis officium describens, appellat illud τὸ εὖ βουλευέσθαι rectè consultare, 6. Ethicorum cap. 7.

67. Et quid per rectè consultantem seu εὖ-βουλον intellectum velit, explicat, cum addit: εὖβουλος, ὁ Φ ρῖς ἀνθρώπων τῶν περὶ τῶν σοφιστικῶν κατὰ λογικόν, id est, is ad bene consulendum simpliciter est aptus, qui conjectura, quod homini est optimum eorum, quæ in actionem cadunt, excogitando mente capere potest.

68. Unde etiam hoc συμπέρασμα deducitur: prudentiam utraq; & τὰ κέρδη & τὰ ἔκαστα cognoscere.

69. Illa quidem, quia habitus est indagandi verum: hæc verò quia περὶ τὴν Πράξιν autem περὶ τὰ κέρδη & ἔκαστα, id est, actio in singularibus versatur, ait Aristoteles lib. & cap. supra dicto.

70. Et hæc sunt quæ hoc tempore de virtutibus intellectualibus breviter, quamvis παχυλῶς, id est, crassa & pingui Minerva proponenda iudicavimus: subtiliora, & quæ ad majorem lucem hujus materiæ faciunt, in ipso disputationis cursu σὺν δεῖνῳ audituri.

DISPUTATIO XIII.
DE SUMMA PERFECTIONE
& imperfectione virtutis & vitii.

EXaminatis hæcenus quàm brevissimè, quæ in sexto Ethicorum ab Aristotele disputata sunt, virtutibus *δραστηρίαις*: Ordo nunc requirit, ut quæ sequente ab eodem tractata sunt libro, lydio disputationis lapide itidem examinanda proponamus.

2. Cùm autem τὸ χηρότερον ἐν τῷ βίῳ tantùm disputationes spectare debeant: inde ea, quæ magis necessaria aliisq; utiliora videbuntur, breviter & quasi punctim attingemus.
3. Cùm igitur hæcenus de perfectis habitibus Ethicis actum sit, qui in hominè, ut homo est, cadunt: deinceps differemus, tum de summa & plus quàm humana perfectione virtutis & vitii: tum de ea imperfectione, quæ vel virtutis & vitii est dispositio quædam: vel animi affectio.
4. Illa Heroica sive divina dicitur virtus, cujus contrarium vitium est Feritas.
5. Heroica virtus est habitus excellentissimus, per quem non tantùm constanter & admirabili quadam facilitate, honesta quæ cæteris difficilia sunt, geruntur: sed tanta vi & animi dexteritate, ut vigor appareat plus quàm humanus, & longè major, quàm in reliquis, qui

qui in eodem actionis genere excellentes habentur, hominibus animadverti possit.

6. Hinc ab Arist. ἀρίστη dicitur ὑπὲρ ἡμῶν, ἡρωϊκὴ καὶ θεῖα, id est, virtus quæ sit supra nos, planè heroica & divina: Item πριώτερον ἀρετῆς, præstantius quid virtute (puta humanâ) quodd excellentia hac virtutis præditi θεῖοι ἄνδρες (divini viri) potius quàm homines sint iudicandi, lib. 7. cap. 1.

7. Unde etiam non sicut cæteræ virtutes sola humana industria comparatur: sed divinitus hominibus confertur: De sententia Ciceronis: *Nullus vir magnus extitit sine afflatu divini numinis.*

8. Et contingit ea paucissimis, idq̄, rarò, inter mortales: Cùm θεῖον ἄνδρα εἶναι τὸ πάντιον, id est, rarò fiat, virum esse divinum. Aristoteles lib. & capite suprâ dicto. Itaq; inter miracula naturæ recensetur.

9. Ubi tamen nec Hesiodo assentimur, qui ἡρώας omnes una tantùm mundi ætate & seculo extitisse vult, quod aureum vocat.

10. Omni enim ætate Dominus, quosdam tanquam lumina, mundo tales exhibuit, tum ad generis humani conservationem, tum ad suæ Ecclesiæ restitutionem.

11. Etsi autem ἀνδραπέλας vocis ἔτυμον, qua virtutem hanc Græci appellare consueverunt, innuit, perspicere eam solum in his rebus & a-

tionibus, quæ in bello versantur, quæq; ad fortitudinem referuntur (ut est patriæ tuicio, hostium propulsario, mortis contemptus) in reliquis tamen rebus & actionibus, quæ ad alias virtutes pertinent, & esse & versari eam imò & posse & solere, multorum seculorum exemplis comprobari potest.

12. Sic Heroicæ & plusquam humanæ justitiæ exemplum est in sacris literis, Moses & Salomon: In profanis Aristides & Cato.

13. Abstinentiæ quoq; & sobrietatis exempla plus quam humana sunt, Johannes Baptista, quem sustentabant erides, Elias, & ex Ethnicis Socrates.

14. Quemadmodum & virginitas admiranda fuit in Maria, & singularis in plerisq; Christi martyribus quovis tempore Ecclesiæ constantia.

15. Verùm sicuti hæc virtus præstantiâ suâ & eminentiâ communium hominum conditionem excedit: Ita quod ei opponitur vitium, sed è sua turpitudine est detestandum, ut in hominem, quatenus homo est, vix cadere posse videatur.

16. Et quia beluinæ naturæ magis, quam humanæ convenit, idè ab Aristotele *ἀνὴρ ὡς θηρὶς*, id est, à fera belua *θηρῶν*, hoc est, feritas & immanitas nominatur.

17. Est igitur ejusmodi vitium, per quod omnis

mnis conscientia sensus extinctus, omnis intelligentia radius, omne rationis lumen suffocatum, vel longa male agendi consuetudine, vel alia qualibet de causa apparet.

18. Qua de causa etiam differt à vitio humano, seu ut Aristoteles loquitur, *ἐπεὶ ἐν τῇ ψυχῇ κακίαι* est: quod in vitiosis reliquis hominibus, aliquod tamen & mentis & conscientia lumen remaneat: at in istis lumen illud omnino sepeliatur & extinguatur.

19. Et hoc est quod Aristoteles affirmat, *τὸς βελωδέης* seu beluinos, *μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάρους εἶναι*, id est, inter barbaros maxime vivere: item *τὸς διὰ κακίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντες*, id est, esse ejusmodi homines, qui alios vitii & improbitate longè vincunt.

20. Etenim cum homines isti, qui vitio hoc laborant, omnem prorsus humanitatē exuerint, & beluinam naturam induerint, figura tantum externa homines: inde aded factum est, ut non minùs à virtute quàm à vitio humano sint alienissimi.

21. Hinc pœna humana per se delectantur & gaudent, aded ut spontè etiam eos lædant, à quibus vel nullà prorsus offensâ sunt affecti vel provocati. Quales sævissimi fuerunt tyranni Caligula, Claudius & Nero Impp.

22. Unde etiam eos Apostolus vocat *ἀπληροῦς*, id est, omnis judicii expertes factos,

F 4 quod

quod conscientia sensu exuti, vel nullum amplius vel mortuum vel dolorem perpetrato peccato percipiant, ad turpissima quaevis praecipites ferantur, sicuti in Absolomo & aliis videre est.

23. Sed haec huc usque de summa & plusquam humana perfectione virtutis & vitii, sequitur nunc de ejusdem imperfectione illa, quae consistit in duobus laudabilibus: Continentia & Tolerantia. Et totidem vituperabilibus: Incontinentia & Mollitie.

24. In his consideratur tum Forma tum Materia subiecta. Quod ad formam attinet, ea non sunt εἴδη seu habitus virtutis & vitii, sed διαθέσεις seu dispositiones tantum illorum, cum non ut in illis, ita & in his plenus partium animae sit consensus, sed pugna quaedam, & dissidium, cum aliud suadeat ratio, aliud verò velit appetitus.

25. Etenim cum istae affectiones περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας, id est, circa voluptates & dolores versentur, ut auctor est Aristoteles Ethicorum 7. cap. 4. fieri solet, ut etiam si ratio in illis semper, quod est rectum & optimum, suadeat, appetitus tamen nunquam non reluctetur.

26. Et hinc vel invitum à ratione vincitur, ut in continente & tolerante homine videre est, vel invitam & repugnantem vincit rationem,

nem, ut hoc incontinentens & mollis docet.

27. Ut igitur ad singularium διαθέσεων naturas propius accedamus, modum disputationis Aristotelis, quem ille 7. Ethicorum secutus est, observantes, tum formas harum dispositionum, tum comparata & disparata diligentius enodabimus.

28. Quia verò ut alibi Aristoteles testatum reliquit, nihil interest, habitumne an eum, qui habitu sit præditus consideremus, ἢ δὲν διαφέρει τὴν ἕξιν ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν σκοπεῖν. Ethicorum 4. cap. 3. Viæ quoque hac in parte Aristotelicæ insistentes, non ipsas διαθέσεις, sed τὴν κατὰ τὰς διαθέσεις videbimus.

29. Ut ergò à continente telam ordiamur, de eo Aristoteles Ethicor. 7. c. 9. sic differit: ὁ ἐλευθερῆς, inquit, ἢ διὰ πάθος καὶ ὀπιθυμίαν μεταλλάξει. Continens est, qui non ex affectu & cupiditate immutatur.

30. Quod eodem in capite explens, ut continentem perfectè describat, comparationem inter continentem & temperantem instituit, dum illum pravas ait habere cupiditates, iisq; delictari, quamvis illis minimè ducatur, aut ab illis vincatur: hunc verò neque φάυλας ἔχειν ὀπιθυμίας, neq; illis παρὰ λόγον delictari, multò minus duci.

31. At eo in tertio utrumq; convenire, quòd μηδὲν παρὰ λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖ, id est,

est, uterq; nihil à recta ratione alienum ob corporis voluptates faciat.

32. Res exemplo fit illustrior. Et in temperante & in continente homine, jubet recta ratio abstinendum esse à turpibus voluptatibus, quemadmodum etiam uterq; ab illis abstinet, quànquam dissimili & non eodé prorsus modo & studio, cùm in temperante voluntas rectæ rationi statim & libenter obsequatur. In continente verò nō contipud obtemperet, sed resistat, & secum quasi rationem in ambiguum trahere conetur.

33. Unde hoc elicitur: esse in continente rationis & voluntatis quandam pugnam & colluctationem, cùm in temperante nulla prorsus sit dissensio, sed plenus & perfectus partium animæ consensus.

34. Porro continenti ἀνκλιεῖται, ut loquitur Aristoteles, ὁ ἀκρατὴς incontinens, & aliter qui caret nomine, qui minùs quàm deest corporis ducitur voluptatibus. ἢ τὸν, ἢ δὴ τοῖς στοματικοῖς χαιρῶν Aristoteles lib. & cap. supra dicto.

35. Nam in his duobus μέσος ὁ ἐσκρατὴς, hoc est, medius est cōtinens. Cum hic solus in recta ratione semper persistat: reliquis vel διὰ τὸ μᾶλλον, id est, propter aliquid majus, vel διὰ τὸ ἥττον, id est, propter aliquid minus ab ea discedentibus, cap. 9. lib. Ethicorum 7.

96. Sed

36. Sed quia ἀνόνητος, id est, qui caret nomine, rara est avis in terra, quod inter mortales paucissimi reperiantur, qui minùs quàm debebant, expetunt voluptates: censet Aristoteles continenti tantùm opponi eum, qui peccet in excessu, id est, incontinentem. Non secus ac temperantiæ tantùm opponitur intemperantia.

37. De incontinentia igitur disputat, tùm species ejus recensendo duas, tùm conferendo eum cum prudente & intemperante.

38. Ad species quod attinet, alios incontinentes facit προπετείς, id est, præcipites, alios ἀδυνεῖς, id est, imbecilles.

39. Προπετείς sunt qui subito præter opinionem & cogitationem suam à vehementiori aliquo abripiuntur affectu ad peccandum, ut si quis præter opinionem incidit in hostem suum, qui ei mortem minatus est, & eum invadens vulnerat aut interficit.

40. Et de his ait Aristoteles: διὰ τὸ μὴ βουλευσάμενοι ἄρονται ὑπὸ τῆ πάθους, id est, quia non consultarunt, ab affectu rapiuntur, lib. dicto cap. 6.

41. Ubi & duplices hos constituit: Vel enim sunt οἱ ὀξεῖς, qui flata, vel οἱ μελοχολικοί, qui atra vexantur bile.

42. Illos propter celeritatem bilis, hos propter vehementes imaginationes, rationis imperium expectare negat.

43. Ἀδυνεῖς

43. *Αδενῶς* sunt, qui etiam si deliberaverunt, propositi tamen sui non sunt tenaces propter vehementiam affectuum & cupiditatum, quæ rationem illorum tanquam imbecillioem superat.

44. Unde Aristoteles τὸς βυλδοσιμένους hos vocat, id est, eos qui jam deliberârunt & consultârunt: nec tamen propter affectum διὰ τὸ πάθος, in proposito perstiterunt.

45. Qua de causa etiam περπετῶς præ infirmis veniam mereri & aliquo modo excusari posse, quod non ut illi spacium præmuniendi se adversus affectus adventantes subitoq; invadentes, habuerint, existimat.

46. Quemadmodum etiam incontinentes iræ minus esse turpes quàm cupiditatum eodem hoc libro 7. cap. 6. elegantibus aliquot probat rationibus.

47. Verùm moveretur hic quæstio, mota etiam ab Aristotele lib. hujus cap. 2. & 3. peccetne incontinens sciens an ignorans?

48. Si enim consultare & deliberare potest de rei, quam commissurus est, turpitudine, utiq; certè illam novit & scit. Et si novit & verè scit, quomodo contra scientiam suam, quæ habitus est firmissimus, turpia committere potest?

49. Ad quæstionem hanc dissolvendam respondet Aristoteles per distinctionem duplicem,

cem, unam scientiæ ἢ ἐπίστανται, alteram propositionum τῶν ἀποδείξεων.

50. Etenim scire dupliciter dicimus τὸ ἐπίστανται διχῶς λέγομεν, & habitu & actu. Cūm ἔχωμεν, ἢ χρώμεθα δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμεθα λέγεται ἐπίστανται, id est, ille, qui habet, nec tamen utitur scientiæ, & qui utitur, scire dicatur.

51. Primò igitur incontinentis Aristoteli, si peccat, sciens peccat, & peccando sciens malè agit, non quidem scientiæ actus seu ἀφίξεως, cūm honesta & turpia quæ scit neq; sequitur neq; fugit, sed scientiæ habitus seu γνώσεως, ut sic potius scientiæ speciem quàm usum, corticem quàm fructum habere videatur.

52. Deinde distinguit inter ἀποδείξιν universalem & particularem: illam dicit, scire posse incontinentem, (ut hanc propositionem universalem syllogismi practici: *omnes scortationes, quia turpes sint voluptates, esse fugiendas*) At particularem (ut hanc assumptionem, *Potiri hac vel illa muliere est turpis voluptas*) non item.

53. Etenim oblata occasione propter vehementiam amoris, non subsumit hanc propositionem minorem particularem: sed appetitus ipsius, qui vincit rationem, in locum ejus substituit aliam: *Potiri videlicet hac muliere, maxima fore voluptati.*

54. Quia verò quis regerere hinc potuisset, universalem propositionem comprehendere sub

re sub se singularem: Ergo si incontinens universalis sciat, cur particularem ignoret?

55. Respondet ad hoc Aristoteles, quod universale sit duplex: aliud $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \omicron\lambda\upsilon\ \epsilon\sigma\tau\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma$, id est, quod consideratur seorsum sine particularibus: aliud $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \omicron\lambda\upsilon\ \epsilon\pi\iota\ \tau\ \pi\epsilon\acute{\rho}\ \gamma\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, quod consideratur una cum ipsis singularibus.

56. Illud incontinentem scire concedit, hoc negat: cum multa verè sciantur in genere, quæ tamen ignorentur in specie.

57. Atq; hinc etiam liquet, quid de quaestione statuendum sit, quæ similiter ab Aristotele movetur, num incontinens sit prudens?

58. Cum enim incontinens $\kappa\alpha\iota\ \delta\prime\ \omicron\lambda\upsilon\ \epsilon\pi\iota\ \pi\epsilon\acute{\rho}\ \gamma\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ ignoret, quod unice vir prudens respicit, Ethicorum lib. 6. cap. 7. $\epsilon\sigma\tau\ \acute{\alpha}\mu\alpha\ \varphi\epsilon\sigma\upsilon\mu\omicron\nu\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\kappa\upsilon\alpha\tau\eta\ \epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\chi\epsilon\tau\alpha\iota\ \epsilon\pi\iota\ \tau\omicron\nu\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu$, prudens & incontinens non potest esse simul idem. Ethicorum lib. 7. cap. 10.

59. Sed quaeritur ad extremum, sitne idem incontinens & intemperans, item sitne incontinens deterior intemperante, an verò intemperans deterior incontinente?

60. Ad primum respondeo cum Aristotele inficiatione. Nam licet incontinens & intemperans æquè $\pi\epsilon\epsilon\lambda\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \eta\delta\omicron\nu\acute{\alpha}\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \lambda\upsilon\pi\alpha\varsigma$ versentur: fieri tamen hoc $\epsilon\sigma\tau\ \omega\sigma\iota\upsilon\tau\omega\varsigma$, id est, non uno eodemq; modo, dubium nemini est.

61. Ut enim intemperans circa voluptates

est *παραρτέμενος*, easq; ultrò & volens, eum vel nihil vel leviter saltem appetit, *ἢ δὲν ἢ ἡρέμια ἐπιθυμῶν*, persequitur: Ira incontinens *παρὰ τὸ πρᾶξαι* *καὶ διανοίαν λέγεται*, id est, præter electionem & cognitionem dicitur, nec nisi à vehementioribus vincitur cupiditatibus: cum & *σφοδρὰ ἐπιθυμῶν*, id est, vehementer appetit, & vehementis dolor (*ἰσχυρὰ λύπη*) eum urget, Aristoteles lib. 7. cap. 4.

62. Atq; hinc etiam alterum cognoscitur, quòd ὁ ἀκόλαστος χείρων ἢ ἀκρατὴς intemperans incontinente deterior sit, cum ὁ ἀκόλαστος ἔ μεταμελητικός. *Ἐμμένει γὰρ τῇ παραρτέσει, ἢ δὲ ἀκρατὴς μεταμελητικός πᾶς*, id est, intemperans sit quem nunquam facti sui pœniteat. In electione namq; persistit. At incontinens facilis sit omnis ad pœnitentiam, lib. 7. cap. 8.

63. Unde etiam Aristoteles illum ἀνίατον, id est, insanabilem: hunc *ιατὸν* sanabilem. Item illum quasi aqua intercure & tabe laborare, qui morbi sunt continui: hunc quasi comitiali morbo affligari, qui morbus, ut cum I C. loquar, est intervallatus, id est, intervalla vicesq; habet, docet.

64. Restat nunc pars ultima de tolerante, & qui huic in excessu opponitur, molli. Nam de eo, qui in defectu peccat, & dici potest ἀπαθὴς propriè *ἀλιτὸς*, quòd rarius inter mortales reperiat, (Homo enim non est saxum) Aristoteles nihil attingit, 65. Est

65. Est autè tolerans Græcè ὁ καρτερικὸς, qui quibus pleriq; succumbunt, perfert dolores.

66. Ideoq; ἐν τῷ ἀντέχειν, id est, perferendo & resistendo doloribus propriè est occupatus, ut continens ἐν τῷ κρατεῖν, continendo & vincendo voluptates, Aristoteles lib. 7. c. 7.

67. Quamvis enim & continens versatur circa dolores: impropriè tamen hoc fit, nec eodem modo, ut tolerans: cum hic potius in doloribus perferendis, ille vincendis magis consistat.

68. Verùm quæritur hic, sitnè continens & tolerans is dicendus, qui à maximis doloribus & voluptatibus vincitur.

69. Respondet Aristoteles utrique ignoscendum esse modò voluptates & dolores vehementes & exuperantes ἰσχυροὶ καὶ ὑπερβάλλουσαι fuerint, ratioq; appetitui, quoad potuerit, resistit.

70. Aliàs si levissimi fuerint, quales sunt, vestem trahere, pallium perdere, ne vel induendo vestem, vel tollendo pallium molestiam capias, mollem potius & incontinentè, quàm continentem & tolerantem arguunt.

71. His enim & similibus, ad quæ pleriq; renituntur & prævalent, πρὸς αὐτοὺς πολλοὶ καὶ ἀντεταίνουσι καὶ δύνανται (præsertim si quis neq; διὰ φύσιν ἢ νόσον, neq; διὰ νόσον, id est, neq; per naturam neq; per morbum impediatur) non resistere,

fistere, mollis est & delicati, Aristoteles lib. & cap. supra dicto.

71. Atque hæc de summa tum perfectione tum imperfectione virtutis & vitii ex libro hoc septimo Aristotelis Ethicorum sint dicta: De voluptate verò, quæ in eodem attinguntur libro, cum in sequentibus plenius tractentur, peculiariis *ὁὲν* de suo tempore habebitur disputatio.

DISPUTATIO XIII.

DE VERECUNDIA SEU PV-

dore, ex cap. 9. lib. 4.

SEQUUNTUR affectiones quædam animi, quæ à quibusdam etiam Semivirtutes vocantur: ut pudor, Nemesis, misericordia.

1. Pudor est *φύλαξις* à *δοξίας*, id est, metus quidam infamiæ.
2. Hic cum quadam corporis mutatione & vultus rubore oboritur.
3. Affectio igitur & quidem corporea est pudor, non habitus: Non igitur virtus.
4. Sed de pudore quæstio, laudène an vituperio dignus sit?
5. Respondetur primùm, laudabilis est pudor in ætate juvenili: Revocat enim eam à malis, & indicat ingenii nativam propensionem ad virtutem: Quare ingenuus dicitur.
6. Vituperandus verò in adulta & senili æ-

G tate:

tate: adulti enim & senes nihil agent propter
quod pudore eos suffundi sit necesse.

8. Hæc complexus sum his versiculis:
Est pudor in vitio, pudor est in honore vicissim.

Qui deceat, si vis ethicus esse, nota.

Virtutis quandoq; color, quandoq; nefandi est.

Ille decet juvenem, dedecet iste senem.

9. Deinde potius vituperio, quàm laude
dignus est, quia vitiorum, non virtutis co-
mes est.

10. Bonum itaq; virum pudor non decet,
nec in eum cadit, siue præcedat actiones, siue
sequatur.

11. Nam vir bonus nihil turpe agit, siqui-
dem perfecto virtutis habitu præditus est.

12. Ex *ἰπρόθετος* tamen seu conditione pudor
præcedens spontaneum peccatum, cadit in
virum bonum: puta, si quid turpe admitteret,
pudore sine dubio officeretur.

13. Versatur pudor inter *δυσωπίαν*, id est, im-
modicum pudorem, cum quis velut obstupe-
factus in omni re verecundatur, & *ἀναιδέαν*,
id est, impudētiam: de qua intelligatur versus
Plut. Illum puto periisse, in quo periit pudor.

14. Si hæc mala est, sequitur certè, pudore
suffundi bonum: objiciat aliquis.

15. Consequentia non valet propter modò
dictam *ἰπρόθετος*: Si enim propter solam pec-
candi cupiditatem, nec *ἰσχύριαν*, id est, conti-
nentiæ

nentia virtus, nec ἐσχηματις, id est, continens vir bonus dicitur: multò minus pudor virtus dicitur: aut pudore confusus vir bonus: cùm in eo cupiditas in actum eruperit: & peccatum jam verè admissum sit.

16. Misericordia est affectio animi cõmendabilis, ex dolore alieni mali orta.

17. Nemesis seu Indignatio est affectio cõmendabilis, per quã dolemus ex alienis commodis, seu rebus secundis eorum, qui iis indigni sunt. (Poëtæ Nemesein Deam faciunt impiorum facinorum ultricem, & bonorũ compensatricem: Quæ aliàs nomine Ἀφρασία dicitur.)

18. Haic opponuntur Invidia & ἐπιχαιρεκακία.

19. Invidia seu invidentia est affectio prava, per quam nimium aliorũ rebus prosperis dolemus. Invidus alterius rebus tabescit opimis.

20. Ἐπιχαιρεκακία seu malevolentia est affectio prava, per quam non tantũ non dolemus, sed etiam lætamur alienis malis sine nostro emolumento. Hæc affectio est Cacodæmonis: unde ἐπιχαιρέκακος Schadenfro dicitur.

COROLLARIA.

1. Pudor si consideretur per se quatenus à natura nobis est datus, nec laudem, nec vituperationem meretur. At commendatur, si spectetur ut ortus ex desiderio honesti.

2. Pudor ad tertiam speciem qualitatis in doctrina Categoriarum refertur: quia est perturbatio animi.
3. Impudētes viri ab Homero *κυνώπιδες*, mulieres verò *κυνώπιδες* appellantur, à canino aspectu.
4. Impudentiæ adjuncta importunitas, *κυνομήδ* est à canis & muscæ ingenio.
5. Musca enim nihil importunius: cane nihil impudentius.
6. Cùm primi nostri parentes nudi essent, cur tamen non puduerit ipsos, quæstio est.
7. Respondetur id ex eo factum esse, quòd rerum bonarum & honestarum non debet pudere quenquam. Nam pudoris causa est res pudenda, id est, malum seu vitium & labes; At illo tempore nulla labes, nullum malum, nullius mali conscientia, aut species in primis nostris parentibus erat. Ergò non puduit eos naturalis constitutionis istius.

DISPUTATIO XV.
DE VOLUPTATE.

FORMA seu natura, per quam sunt & dicuntur *ἀγαθὰ* laudabiles & vituperabiles, explicata: sequitur subjecta materies earum ut & habituum, voluptas & dolor.

1. *ἡδοναὶ* & *λύπαι* sunt *ψυχικαὶ*, id est, animi, vel *σωματικαὶ*, id est, corporæ, quibus homi-

nes maximè dediti sunt. Illæ internæ: hæ externæ dicuntur.

2. Voluptates sunt necessariæ, ut quæ pertinent ad conservationem individui vel speciei; vel non necessariæ.

3. Voluptates sunt cum, vel absque dolore antecedente,

4. Neque omnes voluptates bonæ sunt, neque omnes malæ, sed quædam bonæ, quædam malæ. Ideoque illæ expetuntur: hæ fugiuntur,

5. Quædam sunt *ὄντως*, id est, verè & simpliciter bonæ, ut si voluptate perfunditur alicujus animus ex usu virtutis. Quædam tantum *φαυλότως* (apparenter) ut cum intemperans percipit voluptatem ex potatione. Quædam sunt simpliciter & verè malæ, etsi vitiosæ tales non videntur.

6. Voluptates sunt propriæ, vel peregrinæ; Sic & dolores dividuntur. Propriæ voluptates sunt, quæ functiones, quas comitantur, diuturniores & meliores reddunt seu perficiunt. Peregrinæ, quæ corrumpunt.

7. Voluptates, quæ sunt cum dolore antecedente corporeæ, possunt esse bonæ & malæ.

8. Bonæ quidem partim simpliciter, partim per accidens.

9. Simpliciter: quia dolorem (qui simpliciter

eter & per se malus est, non ratione nimis tantum) discutunt & abigunt.

10. Per accidens dupliciter. I. Quia nimia voluptas tollit nimium dolorem, qui naturæ vim infert. Nam contraria curantur contrariis, ut docent Medici. Vehementi dolori vehemens voluptas est contraria. Ergo vehemens seu intensius dolor vehemente voluptate curatur.

11. II. Quia voluptates sunt & expetuntur ut *ιατρειαι* seu medelæ quædam naturæ deficientis propter præsentiam *λύπης* seu doloris.

12. I. Malæ sunt, Primò, per se, cum sunt corruptæ & prævæ naturæ titillationes, ut cum aliquis famem & sitim de industria accersit tantum ut potus & cibus eum jucundè afficiat.

13. Nam quicquid à malo provenit, ipsum quoque eatenus malum esse oportet.

14. Reprehendendæ igitur.

15. Secundò: Per accidens, nempe propter nimium: quia homines in iis persequendis adhibere moderationem nesciunt.

16. Voluptates quæ sunt *ἀλυποι*, id est, absque dolore, percipiuntur ex rebus per se & sua natura jucundis, ut quæ ex natura non prava procedunt. Hæ sunt veræ & sinceræ voluptates.

17. Talis est voluptas hominis, fruentis summo bono, in primisque Dei.

18. Deus

18. Deus enim (immobile & simplicissimū
*) voluptate fruitur purissima, cum maxima
voluptas sit quietis in natura perfectissima &
immutabili.

19. Nostra natura quia est composita, variā
voluptates ab omnibus experientur, quā
minūs perfectā sunt.

20. Voluptates cujusque habitus propriā,
habitum promovent, peregrinā verò impe-
diunt.

21. Ad extremum, etsi vera voluptas pro-
priē summum bonum non est, tamen sum-
mo bono semper seu individuo nexu est con-
juncta, & hoc sensu summū bonum (sed im-
propriē) dici potest, quod accidens sit insepa-
rabile & proprium summi boni, & quod pro-
pter eam omnes ferē omnia conentur facere.

DISPUTATIO XVI.

I. DE AMICITIA, EX OCTAVO

Ethicorum Aristot. potissimū.

PROPOSITA haecenus ad disputandum
naturā virtutis, quam Aristoteles à libro
secundo ad octavum usque, in causis, sub-
jectis, definitione & speciebus suis est perfe-
ctus: Sequuntur nunc adjuncta virtutis & vi-
tā Ethicā duo: Amicitia & voluptas.

2. Quā cum ex quatuor summis capiti-
bus, in quā Aristoteles ipse libr. 10. Ethic.

G 4 cap. 6.

cap. 6. Ethicam suam distinxit, duo sint ultima, ideoq; ab illo etiam distinctis tractata libris; distinctæ de illis quoq; habendæ nobis erunt disputationes,

3. Nos ergo hoc tempore agemus de amicitia, quæ est ἀναγκαῖότατον εἰς τὴν βίον, cùm ἀνδρῶν φίλων, ut ait Aristoteles, εὖδεις ἀνέλοιτο ζῆν; ἔχοντὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα, id est, absq; amicis vivere nemo expetat, cætera omnia bona habens, l. 8. cap. 1.

4. De hac igitur differentes, primò definitionem ejus, secundò divisiones, tertio causas recensebimus.

5. Definitur autem amicitia, definitore Aristotele lib. 8. cap. 2. Εὐνοία ἐν ἀντιπεπονθόσι μὴ λανθάνουσι, id est, benevolentia mutua, non latens,

6. Dicit expressè, Εὐνοία ἐν ἀντιπεπονθόσι; tum, ut φίλησιν erga res inanimatas, & bruta animantia ab amicitia hac excludat; tum, ut ἀντιφίλησιν, id est, mutuum & reciprocū amorem, quem inter amantem & amatum velut fluere & resfluere oportet, significet.

7. Siquidem non satis est, ut unus tantum amet alterum: sed requiritur etiam, ut alter quoq; vicissim eum à quo amatur, redamet: sicq; ultrò citroq; bonis se afficere studeant.

8. Addit præterea in definitione. μὴ λανθάνουσι; quo docet non sufficere ad amicitiam inter-

Internam benevolentiam, quâ quis inscios etiam benè cupit, nisi in externam ea quoque erumpat beneficentiam, fiatq; actiuosa & officiosa benevolentia.

9. Eos enim qui alios inscios amore suo complectuntur, potius εἰνους quàm φίλους appellandos censet, lib. & cap. supra dicto.

10. Porro à definitione amicitiae proximæ sunt ejus divisiones, quarum tres in hoc libro proponit Arist.

11. Prima sumitur ex materia amicitiae, quæ est φιλητὸν, id est, amabile; vulgò objectum ejus.

12. Et hoc consideratur ab Arist. bifariam; Vel quatenus est εὐληθινόν, & τῆ φύσει φιλητὸν, id est, verum & per se amabile, vel quatenus est φαινόμενον, id est, apparens, quod speciem quidem veri amabilis habet, re ipsa tamen tale non est.

13. Illud finem propositum semper habet ipsum honestum (εὐλαθὸν) conjunctum cum jucunditate; medium autem seu tendens ad finem, ipsum utile (χρήσιμον.) Unde objectum est amicitiae, quæ per se & perfecta dicitur, quòd causa ejus efficiens, virtus, bonum sit, & per se & propter se amabile.

14. Hoc verò finem habet ipsum utile & jucundum, absq; tamen honestate.

15. Quocirca etiam amicitiam constituit

G s

imper-

imperfectam & per accidens, quod in illa
amicum non *ἐκείνου ἕνεκα*, id est, illius gratia,
sed magis propter aliud, aut propter nos ip-
sos, quatenus nobis vel utilis vel jucundus
est, amamus.

16. Priorem speciem Aristoteles vocat *κω-
είαν φιλίαν*, id est, propriam amicitiam, item
τελειάν perfectam, quod instar virtutis, ex qua
oritur, sit stabilis & firma, ideoque tantum
inter bonos & virtutibus similes locum ha-
beat, l. 8. c. 3.

17. At posteriorem appellat *μη κωείαν ἢ κα-
τὰ συμβεβηκός*, amicitiam impropriam aut per
accidens: Item, *ὁμοίωμα τῆς πρώτης ἔχουσα*, quae
prioris tantum habet similitudinem.

18. Unde etiam instabilis & infirma est, ac
sine omni discrimine quosvis conciliat, ita ut
& improbi inter se fiant amici, & probi cum
improbis jungantur, lib. eod. c. 4.

19. Etenim cum haec posterior species non
ex virtute, sed ex utilitate, aut voluptate, cau-
sis minus certis & diuturnis oriatur: (Nam
& τὸ χεῖρον ἢ διαμένει, id est, utile non perma-
net diu, & ἡδονῆς ταχέα ἢ μεταβολὴ voluptatis
velox est permutatio.) Fit hinc aded, ut ces-
sante vel utilitate, vel voluptate, ipsa quoque
cesset amicitia.

20. Quod & Aristoteles pulchrè exem-
plis senam & juvenam, inter quos potissi-
mè à τῷ

mum se exerere ait hanc amicitiam, declaravit.

21. Illi enim (puta senes) cum sint morosi *δυσκολώτεροι*, & ut plurimum avari & φιλοχρηματοι, addo etiam suspiciosi: Nemo certe cum illis potest colere amicitiam. Cum *ἔδειξ*, ut inquit Aristoteles, *δύνηται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ ἔδὲ τῷ μὴ ἰδεῖ*, id est, nemo facile velit aut possit vitam transigere cum molesto & injucundo. l. 8. c. 5.

22. Hi verò cum ætatis sint infirmioris, & propter vehementiam affectuum, quibus omnium maximè juvenes sunt obnoxii, inconstantis & mutabilis: fit hinc aded, ut neque inter hos firma & constans queat esse amicitia, quin potius crebræ rixæ, & contentiones inter eos existant, etiam de rebus levissimis.

23. Et hoc est quod Aristoteles ait, *ταχέως γίγνονται φίλοι ὃ παύονται*, id est, facile incipiunt, facile quoq; desinunt amare, l. dicto, c. 4.

24. Contrà verò amicitia honesta *μόνημα ἐστίν*, id est, stabilis & constans est. Item *ἀδία- κλητός ἐστίν*, id est, non dat locum calumniis & falsis suspicionibus, tum quod viri boni ita sese mutuò explorarint, ut alter alteri tutò fidere possit, tum quod tria *φιλητά* in amicitia honesta inter viros bonos simul sint conjuncta. lib. & cap. suprà dicto.

25. Verum, quæstio hic incidit *περὶ τῆς πολυφιλίας*: Utrum amicorum multitudo, ut in imperfecta, ita quoq; in perfecta & honesta amicitia locum habeat,

26. Respondet ad hanc quæstionem Aristoteles per inficiationem, Etenim cum in hoc genere amicitiae summus requiratur gradus amoris, quo alter alterum complecti debet: Cum pluribus certè talis intercedere non videtur.

27. Neque enim plures unj simul placere vehementer possunt, neque unus pluribus, nisi consequi velit id, ut nemini placeat: juxta illud, qui omnibus est amicus, nulli est amicus.

28. Unus igitur est, qui in hujus summo amicitiae gradu amat, vir bonus, unus quoque qui amatur, vir itidem bonus: At plures & ipsa diuturnitas temporis, & raritas amicorum, & similitudo morum, & summa consensus virtutum, & conspiratio, vel nunquam vel raro admittunt.

29. Sequitur nunc altera divisio sumpta ex adjuncta dignitate personarum in amicitiam coequentium, quæ aliæ sunt æquales, aliæ inæquales.

30. Unde amicitia alia *ἐν ἰσότητι*, id est, in æqualitate, alia *ἐν ὑπεροχῇ*, id est, in quadam eminentia aut excellentia ab Aristotele constituitur.

31. Quæ

30. Quæ in æqualitate consistit amicitia, personarum est, quæ dignitate & conditione inter se sunt æquales, & æqualia quoque sibi mutuo præstant officia.

31. Et in hac proportio consideratur Arithmetica, siquidem secundum quantitatem paria paribus, & æqualia æqualibus compensantur.

32. Quapropter & hæc amicitia species perfectior est: siquidem quod major est similitudo & æqualitas, eo & firmitior, & ætior, ait Cicero, est amicitia: præsertim verò si sit
καὶ ἀρετῶν ὁμοίους καὶ ἰσότης, Aristot. lib. 8. c. 8.

33. Quæ verò è contrario ἐν ὑπεροχῇ constituta est amicitia, inæquales invicem sibi devincit personas, quarum aliæ aliis plurimum excellunt, vel ætate, vel dignitate, vel potentiâ, vel autoritate, vel alio aliquo modo & conditione.

34. Et talis est amicitia senis erga juvenem, patris erga filium, magistratus erga subditos, divitis erga pauperem, & docti erga indoctum.

35. Non enim hæc amicitia similis & æqualis est, sed diversa (ἐτερεῶν) tum quia diversi sunt amicorum fines, propter quos se mutuo amant, tum quia diversa sunt officia, quæ mutuo sibi præstant, tum denique quia diversæ sunt virtutes, quæ in illis requiruntur. Arist. lib. dicto, c. 7.

37. Quan-

37. Quandoquidem pauper amat divitem alio fine quàm dives pauperem, & dives alia officia præstat pauperi, quàm pauper præstare potest diviti. Quemadmodum etiam alia virtus in divite elucet; alia in paupere.

38. Verùm eùm φιλότης nihil aliud sit quàm ἰσότης & ὁμοιότης, ut testatur Aristot. libri hujus c. 5. & 8. Quæri hic non immeritò potest, quo pacto inter amicos ejusmodi inæquales consistere possit amicitia?

39. Hic respondet Aristot. per distinctionem æqualitatis κατὰ ποσὸν, & κατ' ἀξίαν, id est, secundum quantitatem & secundum dignitatem.

40. Illam ἀκρίβειαν æqualitatis, quæ est κατὰ ποσὸν, negat in amicis inæqualibus, quoad officiorum compensationem, esse postulandam.

41. Quia enim hi sunt dissimiles, non possunt sibi mutud æqualia planè officia præstare aut retribuere.

42. Quærendam igitur esse vult æqualitatem κατ' ἀξίαν, quæ proportionem Geometricam, habitam ratione personarum, unicuique pro merito tribuit.

43. Ut quoniam alter amicorum bonis φιλοτιοῖς magis, alter minus abundat, φιλοτιοῖς quoque dispar sit pro ratâ cujusq; portione.

44. Sic cum liberi parentibus, & contrâ parentes liberis ea tribuunt, quæ ex officio tribuere

buere convenit, stabilis permanet ipsorum amicitia.

45. Et pauper cum diviti benefico, quanta pro virili sua præstare potest, præstat beneficia, pauper & dives aliâs inæquales, æquales fieri, & amici inter se esse possunt.

46. Sic inter principem & subditum etsi rara intercedit amicitia (raro enim Cæsar nominat aliquem amicum: cum πολλὴ διάστημα, id est, maxima inter eos sit distantia) constitui tamen nonnunquam potest, principis videlicet dignitate & potentiâ, & subditi virtute, & obedientiâ ad æqualitatem reductâ.

47. Sed ad tertiam nunc, quæ restat, progrediendum est divisionem, quæ sumitur ex causa amicitia procreante, & conservante, communiōne videlicet bonorum & officiorum in conversatione humana.

48. Sic enim Arist. ἐν ἀπείρῳ κοινωνία γίνεται, id est, in omni communiōne seu societate amicitia est: Et ubi nihil commune est (μὴδὲν κοινόν) nulla quoq; est amicitia. Si quidem commune solum conglutinat ac conjungit, τὸ κοινὸν συνέχει, l. 8. c. 9. 11. & 12.

49. Ut igitur illa communiō seu societas humana privata & civilis est: sic quoq; amicitia duplex est: & privata, & politica.

50. Illa ab Aristot. subdividitur in ἐπιεικὴν & φρονικὴν: hæc verò secundum formas politicarum

riarum tres, videlicet Regnum, Aristocratiam & Timocratiam, vel βασιλική, vel Ἀριστοκρατική, vel Τιμοκρατική, amicitia statuitur.

51. Et primum ad *ἰσμελικήν* quod attinet, sodaliū illa est amicitia, quæ inter privatas personas, propter studiorum, ætatis, atq; morum similitudinem contrahitur.

52. Cujus tam variæ recensentur species, quam varii sunt nexus & societates in vita privata.

53. Φυσική verò seu naturalis amicitia ipsius naturæ ductu quodammodo suscipitur: idq; ab iis, qui vel conjugali vinculo, vel sanguine, vel cognatione coaluerunt. Unde etiam triplex est, vel suprema, vel media, vel infima.

54. Suprema est γαμική, id est, conjugalis communio, qua se conjuges amant: tum sobolem propagando ad conservationem generis humani, tum in commune facultates suas cōferendo ad mutuam in vita auxilium, sicq; tum bonis, tum liberis inter se communicando.

55. Unde etiam duo φιλητὰ Aristot. in hac amicitia inesse dicit, Voluptatem & Utilitatem. Quibus & tertium accedere putat, Honestatem: Si utriq; conjugii suâ sit virtus, eaq; mutuâ delectetur, l. 8. cap. 12.

56. Media est πατερική, parentum & filiorum conversatio, qua & parentes liberos amant;

mant, tanquam aliquid sui, ideoq; plus, & filii parentes, tanquam ab illis profecti, ideoque minus.

57. Infima deniq; est vel ἀδελφική, qua fratres inter se amant, quoniam ex iisdem parentibus nati sunt: vel συγγενική, qua se cognati amant, quia ex eodem stipite sunt: utriq; verò ætate & moribus sunt similes.

58. Cæterum politica, & quidem βασιλική, seu regia amicitia in excellentia tum dignitatis, tum beneficii ἐν ὑπεροχῇ τῆς ἀξίας καὶ ἐν ἐργασίᾳ regis erga subditos consistit.

59. Hoc enim est boni regis officium, non solum τῆς ἀξίας dignitate, autoritate & potentia, sed etiam τῆς ἐνέργειας, id est, beneficiæ subditos antecellere, de subditis suis benè mereri, illorum curam habere, adeoq; quod ille de Agamemnone refert, ποιμένα λαῶν se præstare.

60. Ubi & vicissim subditorum requiritur ἀντιφίλτις, quæ debitâ perficitur obedientiâ, iusto honore, humilibus officiis, nonnunquam etiam consiliis, quibus regem suum in gubernanda repub. adjuvare, qui præ reliquis valent subditi, & debent & tenentur.

61. Δεισοκρατική φιλία eadem ferè est cum regia, nisi quodd dignitate sit inferior, & ut in illa unus, sic in hac plures, pauci tamen, iiq; ἄριστοι ad reip. gubernacula sedentes, reliquos

H virtute,

virtute, prudentia, benevolentia, aliisq; humanitatis officiis antecedant.

62. Ultima politicarum amicitiarum est *πμοκρατική*. Et hæc in æqualitate secundū quantitatem ἐν ἰσότητι κατὰ ποσὸν consistit, cerniturque inter eos, qui virtute, censu, libertate pares (quales in politica sunt cives) æqualiter per vices imperant: Ideoq; æqualiter invicem se amare solent.

63. Porro ad *παρηλάσεις* seu *φθοράς*, id est, defectiones & corruptelas bonarum politicarum quod attinet: Affirmat Arist. ipsas nullā aut perexiguam in se habere amicitiam, cum aut nihil aut parum in se habeant juris.

64. Ubi enim omnia vel pleraque pro voluntate & libidine absq; legibus geruntur, & ubi nulla vel exigua est bonorū communio, in quorum & distributione & commutatione jus propriè consistit, quid, quæso, loci juris & justitiæ relinquitur?

65. Hæc autem in Tyrannide, Oligarchia & *δημοκρατία* fieri, in quibus vel libidine dominandi, & cupiditate rapiendi, & auferendi aliena ad se per injuriam, vel deniq; licentiā omnia in deterius ruunt, notius est quàm ut probari opus sit.

66. Sic & in privatis amicitiiis, si paternum imperium, quod *βασιλείας* ἔχει ἄλλα formam habet regni, abit in herile, ac liberis nostris

non

non aliter ac servis utimur, tyrannis fit, nec
ulla amplius inter parentes & liberos inter-
cedit *ὀμιλία* seu conversatio.

67. Et in conjugio, quod simile est Aristo-
cratiæ, si vel vir præter dignitatem, omnia
solus gubernare, & uxori nihil concedere
vult, vel uxor dives *ἐπιπληρῶς* marito impera-
re, sibi que soli imperium arrogare conatur:
Transitus fit in Oligarchiam, & solvitur con-
jugalis amicitia.

68. Idem iudicium esto de fratrum, co-
gnatorum & sodalium amicitia, aliisque ami-
citiæ speciebus hæctenus enumeratis.

69. In his enim omnibus nisi communio
bonorum, jus, & æqualitas *κατὰ ποσὸν & κατὰ
ἀξίαν* observetur, amicitia consistere non po-
tett, sed rumpitur vinculum amicorum, & o-
riuntur rixæ & criminationes.

70. Quæ tamen omnes dissolvuntur, si par
pari referatur. Inter æquales quidem *κατὰ πο-
σὸν*: Inter inæquales autem *κατὰ ἀξίαν*, aut *εἰς
δύναμιν*, id est, pro viribus, ut aliquo modo fiat
ἀνάλογον. Nam hoc *ἰσότης καὶ ὁμότης φιλίας*, Ari-
stoteles l. 9. c. 1.

71. Atq; hæc de amicitia, definitione ejus,
divisionibus, causis, sint dicta.

POST QUAM disputata est amicitiae natura, excutiendae porro sunt 12. quaestiones, quae magnam partem ex praecedentibus subolescere videntur.

2. Prima, secunda, tertia, sunt de ἀντιφιλίᾳ, id est, mutuo amore & aequali dilectione.

3. Ac prima quidem haec est: cum quilibet κατ' ἀξίαν (proportione nimirum geometrica) alteri tribuere opinetur, alter autem neget, unde ἀξία illa petenda, & cujus respectu dantis an accipientis beneficium, quod per ἀντιφιλίᾳ retribui debet, metiendum est? Agitur autem hic de amicitia ἐν ὑπερεχῆ, non ἐν ἰσότητι.

4. Respondetur per distinctionem. In beneficio in alterum contrahendo intercedente restipulatione referendi pariter beneficii, qui beneficium dat prior, videtur permittere fidei & gratitudini accipientis, quantum putet justum retribuere: proinde hic τὸ ἀλόγον pendet ex aestimatione accipientis. Qui verò accipit interdū promissis non stat: proinde hic reprehensione dignus.

5. At non intercedente illa restipulatione si beneficium dans in accipientem confert pro-

propter virtutem, sine spe fructus, mercedis, talionis: tunc qui dedit non accusabit amicum, quod parem gratiam non referat. Qui accepit, sponte sua remunerationem proximis facere debet. Si verò propter mercedem aliquam beneficium confert, ut quamvis manifesta non sit restipulatio, tamen tacite videatur beneficium scenerari velle, hic remuneratio talis sit, ut vel utrique vel accipienti saltem placeat.

6. Secunda est, utrum omnibus omnia referre conveniat?

7. Ex qua 3. particulares oriuntur. I. Utrum singulis amicorum, quibus gratiam referre decet, gratia quælibet & in quibuslibet sit referenda? cui subiecta est hæc specialis: utrum parenti in omnibus obtemperare, eumque observare oporteat gratitudinis ergò. II. Utrum in universum amico, cujus erga nos merita quædam extant, quædam verò expectantur, sit vicissim reddendū: an viro bono dandum. III. Utrum ei amico, qui prior nobis benefecit, gratia sit reponenda, an hac neglecta, alteri amico qui nobis nondum benefecit, dandum sit. Aut quando utriusque amici beneficia erga nos extant, utri prius gratiam referre conveniat.

8. Resp. I. Non omnia indifferenter singulis, sed alia aliis (ut cognatis, senioribus, sociis)

H ; cils)

ciis) retribuenda, pro merito & conditione cuiusq;. Ac interdum major habenda est ratio utilitatis propria, vel publicæ. Neque patri in omnibus mos gerendus. II. & III. Ut plurimum (non semper) gratia potius amicis referenda, qui priores nos beneficiis affecerunt, quàm sodali vel amico, cuius vel nulla vel minora in nos extât beneficia, gratificandum. Sic ut plurimum amico de nobis quomodolibet benè merito gratia referenda, quàm viro bono, nondū tamen amico, gratificandū, cum amico plus videamur obligati.

9. Sed quæstiones propositæ exactè explicari vix possunt propter varias differentias, quas magnitudo & parvitas meritorum, honestas item & necessitas pariunt: ut gratia interdum non referenda, & *si quis antistes* præferenda est, si honestius vel publicè aut privatim utilius id videatur.

10. Tertia: Utrum, si alter amicorum *antiphilæ* in amore non respondet, alter quoque discessionem facere & amicitia renunciare debeat.

11. II. Resp. per distinctionem specierum amicitia. Utilem & jucundam amicitiam hic dissolvere licet: I. cum amicus quem ob voluptatem vel utilitatem amaveramus, nobis jucundus aut utilis esse desierit. II. Cum deprehenderimus amicum aliam nobiscum
ami.

amicitiã coluisse quàm ille præ se tulerit, ut si quis me amet ob commodum, simulans amare propter virtutem. Honestã verò dissolvitur: I. Si alter amicorum projecta virtute improbus evaserit, aut aliquo scelere se obstrinxerit, ita ut sit ἀνίατος id est, à nobis emendari non possit, (nam si corrigi potest, non est ab amico deserendus.) II. Si amicus virtute honestisq; studiis excellentior evaserit, aded ut alterum longo post se intervallo relinquat propter magnam inæqualitatem & diversa studia amicus (proprie) amplius non permanet. Nec tamen amicus post discessionem prorsus negligendus est, sed, si quando obtulerit occasio, ei gratificandum, nisi forte discessionis istius improbitas, aut scelus aliquod causa fuerit.

12. Sequuntur quæstiones 4, 5, 6, 7, 8, de φιλήσει.

15. Ac quarta quidem hæc est: Quomodo officia, quæ ab amicis in amicos solent conferri, proficiantur ex ea dilectione, quæ cuique est erga se ipsum. Resp. Vir bonus saluti suæ studet, ut quisq; alius sibi ipse bene vult & benefacit, sibi ipse consentit, dolet & lætatur unà secum, maximè secum ipse lubens conversatur. Sic & amici saluti studet, ei bene vult, benefacit, idem cum ipso sentit, ei συμπαρεῖ, afficitur societate ægritudinis ejus

H 4 in ad.

in adversis, lætatur cum eo in secundis: deletatur ejus consuetudine.

14. Quinta est: *εὐνοια*, id est, benevolentia sine *φιλονομία* amatio, an potius ipsa *φιλία* amicitia? Resp. Neutra est. Non amicitia, quia benevolentia inter ignotos contrahi potest. Non amatio, quia nec benevolentia contentionem habet, nec appetitionem conversandi, nec ex vitæ consuetudine, sed subito oritur: Itaq; remissus ac levis affectus est. Amatio verò temporis moram postulat ac vitæ consuetudinem, ac habet cōjunctum ardens studium benefaciendi, & simul appetitum eodem fruendi.

15. Sed est principium amicitia honestæ & perfectæ, cū quis alterum sibi cōciliat propter opinionem virtutis.

16. VI. An concordia, cū in amicos cadat, sit amicitia? Resp. negatè, similis tantū est amicitia, in primis perfectæ, quæ bonorum est, & hujus adjunctum vel effectum. Est autem concordia congruentia sententiarum de rerum publicarum & privatarum administratione.

17. VII. Cur qui beneficium dederunt ardentius ament, quàm qui acceperunt? Resp. Quia qui beneficium contulit majores & plures habet causas, sive honestatem, sive jucunditatem spectes, amandi eum, in quem
bene-

beneficium co
in accipiente
tam tanquam
toto ipso. E
et amare: A
sicut quæ d
simpli con
cillum bene
notem illu
d. VIII
seipsum n
nem: quæ
minum
enda. B
bilis ac
in expect
prætib
nō sequi
tam, vit
ternis b
seu ama
ma quæ
seipsum
19. C
Qui fir
trum e
ad bene
bus qu
non est

beneficium contulit, quàm contrà. Nam cùm in accipiente opus suum pulcrum & honestum tanquam in speculo videatur, delectatur eo ipso. Et beneficientis magis proprium est amare: Actio enim est, cùm amari perpetuo sit quædam. Deniq; benefactori majore sumptu constat is cui benè sit, quàm huic vicissim benefactor. Itaque vel hoc nomine cariorem illum habet.

18. VIII. Utrum liceat εἶναι φίλαντον, id est, seipsum maximè amare? Resp. per distinctionem: φιλαντία est bona vel mala. Mala est hominum improborum, & turpis, ideoq; fugienda. Bona est virorum bonorum, & laudabilis ac utilis: Itaq; amplectenda. φίλαντῶ qui in expetendis honoribus, pecuniis & voluptatibus corporis modum excedit, & omnino sequitur partem animi appetentè seu brutam, vituperabilis est: φίλαντῶ verò qui externis bonis posthabitis animi bonis studet, seu amat & sequitur rationem suam ad optima quæq; hortantem, laudabilis est. Nam ita seipsum verè & honestè amat.

19. Quæstio nona est de subjecto & fine. Qui sint illi quibus amici opus habent, utrum etiam beati homines indigeant amicis ad benè vivendum? Resp. viro beato utilis quidem & jucundis amicis aded opus non est, sed honestos tamen quibus cum fa-

H 5 milia

miliariter versetur, desiderat. Nam se & honestatem virtutemq; suam in aliorum actionibus longè clarius potest intueri, quàm in propriis. Optimè autem hoc potest in honestis amicis, utpote moribus & studiis ipsi simillimis. Deinde requirit amicos, ut habeat erga quos virtutem exercent, & quorum auxilio benè agat. Ac ut beato nihil est dulcius, quàm sentire se esse & vivere: Ita dulcissimum quoq; ei est, amicum suum, quialter idem est, sentire & videre, quòd vivat, & sit beatus.

20. Quæstio 10. de quantitate discreta seu adjuncto numero: Utrum multi an paucissimi sint eligendi? Resp. In amicitia, quæ contrahitur voluptatis vel utilitatis causa, (quam imperfectam diximus) plures recipiendi non sunt. Primò enim condimentum in cibis parcum esse oportet. Amici voluptatis causa asciti quædam velut condimenta beatæ vitæ esse videntur. Ergo tales amici pauci esse debent. Secundò, cum mutuis officiis amicitia constet, pluribus utens amicis ad sua commoda multis vicissim operam dare cogitur. Hoc autem difficile est, & fortè ad id facultates non sufficiunt. Itaque paucis contentum esse præstat. In honesta etiam amicitia multi esse amici nequeunt: difficile enim est singulorum moribus se ac-

COMMUNIO-

commodare, & communiter cum multis (tam dispari illorum fortunâ) affici. Name-
veniet, ut uno eodemq; tempore cum alio
larari, cum alio dolere opus sit. Pauci verò
esse possunt atq; debent: quia aliquis simul
multis valde amicus esse non potest: neque
uno eodemq; tempore multos simul amare.
Et qui sunt inter se amici veri non sunt mul-
ti. Summa autem amicitia & ferventissima
est inter duos tantum. Hinc amicorum paria
apud veteres decantata.

21. Quæstio II. de adjuncto tempore: Quã-
do maximè amicis indigeamus? Resp. Si spe-
ctes utilitatem, amicis maximè indigemus in
rebus adversis. Sin honestatem: amici in pro-
speris vel maximè sunt optabiles, & quidem
ii viri boni. Si denique jucunditatem, omni
tempore non minus in prosperis quàm in
adversis rebus amicos habere oportet. Præ-
sentia tamen amicorum in rebus adversis ita
grata esse potest, propter jucunditatem & u-
tilitatem, ut aliqua ex parte sit molesta, nem-
pe cum eos videmus propter nostras calami-
tates mærore confici.

22. Ultima de consequente actu & exerci-
tio amicitia: Quæ actio est amicorum, sine
qua esse nequeunt omnibus numeris per-
fecti amici? Responsio. Simul vivere & iis-
dem rebus occupari; Seu convictus (quem
beati

beati quoque expetunt, ut jucundissimum) seu vitæ societas & studiorum exercitiorumq; paritas communiõve.

23. Hinc malorum amicitia vitiosa & vitanda: Bonorum bona & expetenda. Per conversationem cum malis augetur communitio malarum rerum, & fluxarum, ut voluptatis: Et imitatio mala, qua alter alterius improba studia conatur sequi. Per conversationem vero bonorum conservatur communitio optimarum rerum maximeq; stabilium, ut virtutis, & imitatio honestorum studiorum, qua alter alterum in iis, quæ probat, exprimere conatur. Unde illud Poëtæ:

Virtutem ex justis discis verumq; laborem.

Improbis insicet reg; animumq; tuum.

Ac de amicitia, quæ ulus quidam virtutis est, quidem hætenus.

APPENDICULA.

*Diversum sentire duos de rebus iisdem
Incolumi licuit semper amicitia.*

DISPUTATIO XVIII. DE VOLUPTATE.

SEQUITUR dissertatiuncula de voluptate, cujus I. essentia. II. adjuncta. III. differentia seu species inquiruntur.

2. Voluptas non est motio, sed actionum & fun-

& functionum nostrarum subsequens quædam & non impedita perfectio (accidentalis) iucunditate perfundens hominem.

3. Cessante igitur operatione cessat voluptas.

4. Adjunctum voluptatis est ab omnibus merito expeti & dolorem evitari, quia omnes vivendi cupiditate ducuntur. Item non esse perpetuam, intellige si actio intermittatur vel remittatur.

5. Voluptates differunt inter se ut *ἐνέργειαι*.

6. Voluptatum alie sunt *αἰσθητικαί*, alie *διανοητικαί*. Illæ corporeæ sensu percipiuntur externo. Hæ verò, quodammodo immateriales, mente.

7. Voluptatum alie sunt bonæ & honestæ, quæ bonas & laudabiles *ἐνεργείας* comitantur. Hæ per se voluptates appellantur. Alie malæ & turpes, quæ malas. Hæ respectu hominum depravatorum tantum dicuntur voluptates. Alie sunt intermediæ.

8. Ea quæ viro *αρεταίω* & bono videntur esse jucunda, verè jucunda sunt, & voluptates solidæ sunt. Quæ verò bono viro videntur molesta, alicui quidem jucunda videntur, at absolute & per se molesta sunt, & dicuntur: nec dici merentur jucunda per se.

9. Ad extremum. Alia est voluptas bestialis, ut lupina, canina, equina: alia humana.

10. Ex solæ voluptates sunt homini propriæ, quas approbat homo virtute præditus.
 11. Purissimæ sunt voluptates mentis seu *διανοητικῆ*: proximæ his. I. quæ visu percipiuntur. II. quæ auditu. III. quæ olfactu: Quæ gustu & tactu, impurissimæ.

DISPUTATIO XIX.
 DE BEATITVDINE.

RELIQUUM est ut disputatione de summo bonorum humanorum Beatitudine, & externis bonis, quæ velut instrumenta & adjuncta sunt beatè vivendi, has scholas concludamus: Illam beatitudinem internam: Hæc externam felicitatem appellare licet.

2. Beatitudo non est *ἔξω*, sed *ἐνέργεια* per se expetenda, non propter aliud, nec est sita in ludo & voluptate, sed in actione seria & usu virtutis. Est itaq; in hominis potestate sita.
 3. Beatitudo est vel perfectissima, quæ in vita theorica locum habet: vel minus perfecta: nempe *πολιτικὴ*: quæ est vitæ politicæ.
 4. Theorica consistit in usu maximè virtutis, quæ dicitur sapientia, id est, cognitio & contemplatio optimarum & divinissimarum rerum.
 5. Ac illam esse summam præstantissimam & perfectissimam probatur. I. Quia mens, cujus *ἐνέργεια* est *διανοητικὴ*, in homine est præstantissima, & non nihil habet divinitatis. II.

Etea,

Et ea, circa quæ mens versatur, præstantiora sunt cæteris. III. Et mentis actio est diuturnior magisq; assidua. Agendo enim defatigamur citius quàm contemplando. IIII. Et θεωρητικὴ ἐνέργεια perfectiorem, puriorem, solidiorem; constantiorem continet voluptatem. V. Et θεωρητικὴ actio per se expetitur maximè ἀντάρκως se ipsa contenta est: Et externis subsidiis minus eget. VI. Et theoreticæ virtutes maximè videntur in otio versari, cùm practicæ admodum sint irrequietæ, & negotiosæ. VII. Et theoretica vita divina potius est, quàm humana. VIII. Et menti convenienter vivere sua cuiusq; est propria vita.

6. Hinc Practicam beatitudinem dignitate & perfectione inferiorem esse probatur. I. quia actiones practicæ sunt humanæ, theoreticæ divinæ. Et vita practica minus æmularur vitam Dei, theoretica maximè. II. quia vita practica pluribus indiget, theoretica paucioribus. III. quia bruta beatitudinis expertia sunt, quòd sint orbata contemplatione.

7. Cæterùm utra hominis propria sit non ab re quæritur. Resp. practica beatitudo hominis propria est quatenus simpliciter homo est, seu quatenus homo est animal *πολιτικὸν ἢ κοινωτικὸν*: id est, quatenus conversationes & cætus amat. Theoretica verò hominis est quatenus est homine præstantior, tanquàm heros

heros quidam ac Deus terrenus naturæ miraculum.

8. Externa seu adventitia felicitas, quam *χρησίαν & εὐτυχίαν* appellare licet, in hominis potestate absolute sita non est: ac consistit partim in corporearum rerū affluentia, partim in Dei gratia.

9. Quod ad res corporeas attinet, beato opus est mediocribus externis bonis. De gratia divina: Quem Deus diligit, meritò debet censerī beatissimus. At *σοφός* est *θεοφιλέστατος*, id est, sapientem Deus maximè diligit, quia sapiens menti quæ similis Deo est, convenienter vivit. Ergò.

10. Atq; sic de philosophia Ethica Aristotelis satis luperque disputatum est. Quæ quidem non solum cognoscenda, sed in tota vita moribus præstanda est, virtutibus, natura, doctrina, & assuefactione acquisitis, ne audiamus illud Philosophi: *ἄλλα μὲν λέγουσιν, ἄλλα δὲ πράττουσιν*, id est, aliud dicunt, aliud faciunt.

IDEA